

คำนำ

“น่าน” เป็นจังหวัดชายแดนทางภาคเหนือตอนบนที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนานกว่า 800 ปี ซึ่งยังคงดำรงรักษาวิถีชีวิต และมรดกทางศิลปวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าไว้ได้ค่อนข้างมากกว่าอีกหลาย ๆ จังหวัด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าน่านเป็นเมืองปิดต่างจากจังหวัดอื่น ๆ ทางภาคเหนือของประเทศไทย แต่เมื่อมองในด้านการอาชีพและเศรษฐกิจ น่านอาจจะยังห่างไกลจากอีกหลาย ๆ จังหวัดในเขตเดียวกัน โครงการวิจัยเพื่อแสวงหาคำตอบอันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาจังหวัดน่านจึงเกิดขึ้นหลายโครงการและเอกสารเล่มนี้ (จากจำนวน 3 เล่ม) เป็นส่วนหนึ่งในโครงการวิจัยแม่บทเรื่อง “ระบบการถ่ายทอดทางสังคม เพื่อการพัฒนาคุณลักษณะและทักษะแก่แรงงานภาคเกษตร : ศึกษากรณีจังหวัดน่าน” สาระสำคัญภายในเอกสารมุ่งหมายที่จะนำเสนอผลการศึกษาวิจัยจากการวิเคราะห์เอกสารและการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยภาคสนามในระยะที่ 1 (phase 1) ซึ่งเน้นที่ข้อมูลพื้นฐานของจังหวัดน่านโดยเฉพาะ การนำเสนอแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ส่วนแรกกล่าวถึงข้อมูลอันเป็นสภาพทั่ว ๆ ไปเกี่ยวกับเมืองน่านในด้านต่าง ๆ โดยสังเขป และในส่วนที่สองจึงนำเสนอผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนามอันเป็นผลสืบเนื่องจากการไปสัมภาษณ์เจาะลึกเกษตรกรในพื้นที่บางแห่งของจังหวัดน่านโดยคณะผู้วิจัย จุดมุ่งหมายของการจัดทำเอกสารเล่มนี้เพื่อให้ได้ภาพวิถีชีวิตของเกษตรกร การทำอาชีพการผลิต กระบวนการผลิต ผลผลิต การตลาด และคุณลักษณะ ตลอดจนทักษะของเกษตรกร ทั้งในสภาพปัจจุบันและที่ควรจะเป็นไปในอนาคตเพื่อเป็นพื้นฐานสำหรับการทำวิจัยในระยะที่ 2 ต่อไป และได้มีการนำเสนอผลสรุปการวิจัยต่อที่ประชุมคณะข้าราชการ และภาคเอกชนในวันที่ 27 พฤศจิกายน 2544 ณ ห้องประชุมสำนักงานประกันสังคม จังหวัดน่าน พร้อมทั้งนำข้อมูลป้อนกลับมาพิจารณาแก้ไขปรับปรุงให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ในที่สุดนี้คณะผู้วิจัยหวังว่าเอกสารโดยสังเขปเล่มนี้คงจะพอเป็นประโยชน์แก่ท่านผู้สนใจเมืองน่านบ้างตามควรแก่กรณี หากท่านผู้อ่านมีข้อเสนอแนะใด ๆ ทางคณะผู้วิจัยจักขอบพระคุณยิ่งและยินดีรับไว้พิจารณาปรับปรุงเพื่อคุณค่าทางวิชาการต่อไป

ประการสุดท้ายคณะผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งและขอบคุณในความกรุณาของคณะข้าราชการระดับสูงของจังหวัดน่าน ตลอดจนเกษตรกรและผู้เกี่ยวข้องในการให้ข้อมูลอันมีค่ายิ่งต่อการวิจัยในครั้งนี้

คณะผู้วิจัย

กุมภาพันธ์ 2545

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	
ความเป็นมา	1
วัตถุประสงค์	1
นิยามศัพท์เฉพาะ	1
วิธีการศึกษา	2
การรวบรวมข้อมูล	3
ผลการศึกษา	5
ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของจังหวัดน่าน	5
1. สภาพทั่วไป	5
2. สภาพทางสังคม	8
3. สภาพเศรษฐกิจ	9
4. สภาพการปกครอง	11
5. สภาพการค้าชายแดน	11
ตอนที่ 2 ผลการวิเคราะห์และสังเคราะห์ จากการศึกษาภาคสนามและเอกสารที่เกี่ยวข้อง	14
1. จากคำขวัญของจังหวัดน่านสะท้อนความคิดอย่างไร	14
2. วิถีชีวิตของเกษตรกร	15
3. ความคาดหวังของเกษตรกร	25
4. คุณลักษณะและทักษะของเกษตรกรจังหวัดน่าน	34
5. บทสรุปและข้อเสนอแนะ	35
บรรณานุกรม	41
ภาคผนวก	43

ข้อมูลพื้นฐานของจังหวัดน่าน : ผลผลิต กระบวนการผลิต การตลาด และคุณภาพแรงงานภาคเกษตร

ความเป็นมา

โครงการวิจัยย่อยเรื่องนี้ชื่อ “ข้อมูลพื้นฐานของจังหวัดน่าน : ผลผลิต กระบวนการผลิต การตลาดและคุณภาพแรงงานภาคเกษตร” เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยแม่บทเรื่อง “ระบบการถ่ายทอดทางสังคมเพื่อพัฒนาคุณลักษณะและทักษะแก่แรงงานภาคการเกษตร : ศึกษากรณีจังหวัดน่าน” (Traits and Skills Socialization Process for the Agricultural Sector Workers) เนื่องจากมีรายงานการศึกษาพบว่า แรงงานภาคการเกษตรจำนวนมากกว่าครึ่งหนึ่งของจำนวนแรงงานรวมทั้งประเทศยังคงเป็นแรงงานที่มีระดับการศึกษาต่ำ ต้องการการพัฒนาทักษะพื้นฐานและทักษะด้านอาชีพให้มีประสิทธิภาพ โครงการวิจัยย่อยนี้จึงได้บังเกิดขึ้นตามโครงการวิจัยแม่บท และได้เริ่มดำเนินการต่อเนื่องกันมาตั้งแต่ต้นเดือนตุลาคม 2543 โดยมีการศึกษาค้นคว้า แสวงหาความรู้เบื้องต้นจากวิทยากรผู้รู้และผู้ชำนาญการ ค้นคว้าเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง และศึกษาข้อมูลจากภาคสนามในจังหวัดน่านอีก 5 ครั้ง เพื่อนำมาประมวลผลสรุปเป็นข้อมูลพื้นฐานในการทำวิจัยระยะต่อไป

วัตถุประสงค์

การจัดทำเอกสารเล่มนี้มีวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

1. เพื่อศึกษาถึงสภาพทั่วไปของจังหวัดน่าน ตลอดจนสภาพทางเศรษฐกิจและสังคม การปกครองและการค้าชายแดน
2. เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลจากภาคสนามให้ได้ภาพวิถีชีวิตเกษตรกรจังหวัดน่านในด้านผลผลิต กระบวนการผลิต การตลาด ของกลุ่มอาชีพการกลั่นกรอง การประมง การปศุสัตว์ การแปรรูป การบริการทางการเกษตร ตลอดจนทัศนคติของเกษตรกรที่มีต่อผู้ประสบความสำเร็จในอาชีพ ตัวชี้วัดความสุขของเกษตรกรและครอบครัวเกษตรกร
3. เพื่อสังเคราะห์ความรู้เกี่ยวกับคุณลักษณะและทักษะของแรงงานภาคการเกษตรจังหวัดน่าน พร้อมทั้งข้อเสนอแนะ

นิยามศัพท์เฉพาะ

วิถีชีวิต หมายถึง แนวทางการดำเนินความเป็นอยู่ของเกษตรกร การประกอบอาชีพ โดยครอบคลุมถึงผลผลิต กระบวนการผลิต และการตลาดที่เกษตรกรได้ประกอบอยู่ รวมทั้งทัศนคติและ

การให้คุณค่าในเรื่องความสุขของเกษตรกรและครอบครัวในกลุ่มพืชผล ประมง ปศุสัตว์ การแปรรูป และการบริการทางการเกษตร

อาชีพ หมายถึง งานที่ทำเป็นประจำเพื่อเลี้ยงชีพ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2526 : 899) ในชีวิตประจำวัน ครอบคลุมอาชีพของเกษตรกรรวม 5 กลุ่มได้แก่ กลุ่มพืชผล ประมง ปศุสัตว์ การแปรรูป และการบริการทางการเกษตรในเขตจังหวัดน่าน

ผลผลิต หมายถึง สิ่งที่เกิดขึ้นตามที่ต้องการอันเนื่องมาจากการประกอบอาชีพโดยใช้แรงงานหรือเครื่องจักร เช่น พืชผล ประมง สัตว์เลี้ยง และอาหารแปรรูป เป็นต้น

กระบวนการผลิต หมายถึง ลำดับขั้นตอนในการทำให้เกิดผลผลิตของเกษตรกรกลุ่มพืชผล ประมง ปศุสัตว์ การแปรรูป และการบริการทางการเกษตร

การตลาด หมายถึง การจัดการติดต่อเกี่ยวกับการซื้อขายหรือหาแหล่งวางสินค้าจำหน่าย ซึ่งสินค้าเหล่านั้นเป็นผลผลิตทางการเกษตรของกลุ่มพืชผล ประมง ปศุสัตว์ การแปรรูป และการบริการทางการเกษตร

ตัวชี้วัดความสุข หมายถึง สิ่งบ่งบอกถึงความสุขหรือความสำราญใจของตัวเกษตรกรหรือครอบครัวเกษตรกร เช่น ราคาผลผลิตสูง ได้รับการยอมรับจากสังคม เป็นต้น

วิธีการศึกษา

แบ่งการศึกษาออกเป็น 2 ตอนคือ

ตอนที่ 1 เป็นการศึกษาข้อมูลพื้นฐานของจังหวัดน่าน ได้แก่ สภาพทั่วไป (ลักษณะทางภูมิศาสตร์ ประชากรและสิ่งแวดล้อมทั่วไป) การปกครอง สภาพทางสังคม (วัฒนธรรมประเพณี การศึกษา การศาสนา การบริการ และการสาธารณสุข) สภาพทางเศรษฐกิจ (การกลไกกรรม การปศุสัตว์ การประมง การแปรรูป การอุตสาหกรรม การบริการทางการเกษตร และการคมนาคมขนส่ง) สภาพการปกครอง (เขตการปกครอง การบริหาร และการเมือง) และสภาพการค้าชายแดน (สถานการณ์ ปัญหาสินค้าออก-เข้า ปัญหาและแนวโน้มของสถานการณ์)

ตอนที่ 2 จะเป็นการศึกษาแบบเจาะลึกในพื้นที่โดยอาศัยข้อมูลจากตอนที่ 1 เป็นพื้นฐานในการศึกษา เพื่อให้ได้ภาพวิถีชีวิตของคนจังหวัดน่าน การผลิตทางการเกษตรซึ่งต้องอยู่ภายใต้สภาพแวดล้อมของจังหวัดน่าน ศึกษากระบวนการคิดในการผลิตซึ่งอาจมีทั้งผลิตเพื่อกินและใช้หรือเพื่อขาย ศึกษากลไกการตลาด แนวโน้มของตลาดเพื่อสามารถกำหนดทิศทางการพัฒนาคุณภาพแรงงานทางการเกษตรได้โดยอาศัยความรู้ที่ได้จากการศึกษาจากกลุ่มผู้ประสบความสำเร็จในอาชีพ และผู้ที่ยังไม่ประสบความสำเร็จในอาชีพประกอบด้วย นอกจากนี้ยังศึกษาจากกลุ่ม

ข้าราชการในส่วนต่าง ๆ ที่เป็นผู้ส่งเสริมและดูแลเกษตรกรว่ามีทัศนะอย่างไรต่อเกษตรกรเมื่อนานในแง่มุมต่าง ๆ ตลอดจนวิธีการที่เขาได้ช่วยเหลือ แนะนำเกษตรกรว่าได้ผลอย่างไร ผู้วิจัยจะนำมาวิเคราะห์ และสังเคราะห์ออกมาเป็นภาพของความรู้ที่เกี่ยวกับคุณภาพแรงงานทางการเกษตร ผลผลิตกระบวนการผลิต และการตลาด ที่เป็นไปในจังหวัดน่านในด้านการพืชผล การประมง การปศุสัตว์ การแปรรูป และการบริการทางการเกษตร โดยจะสอดแทรกแนวคิดและความเชื่อของวัฒนธรรมท้องถิ่นของจังหวัดน่านประกอบด้วย เพื่อช่วยให้เข้าใจภาพวิถีชีวิตของคนจังหวัดน่านได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

การรวบรวมข้อมูล

ในการศึกษาเล่มที่ 1 นี้มีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจาก 2 แหล่ง ดังนี้คือ

1. **ข้อมูลจากเอกสาร** ได้แก่ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับจังหวัดน่าน เอกสารจากหน่วยงานราชการต่างๆ เช่น จังหวัดน่าน : บนเส้นทางสู่การสร้างประชาสังคมของไทย (2541) ข้อมูลการตลาดจังหวัดน่านประจำปี 2542, สำนักงานสถิติจังหวัดน่าน (2544), ยุทธศาสตร์การแก้ปัญหาเศรษฐกิจของจังหวัดน่านในมุมมองของหอการค้าจังหวัดน่าน (2544 – 2545), และแผนพัฒนาจังหวัดประจำปี 2545 จังหวัดน่าน ฯลฯ

2. **ข้อมูลจากภาคสนาม** ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่จังหวัดน่านรวม 5 ครั้ง โดยได้ทำการสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องซึ่งเป็นการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกทั้งในแบบเชิงมาให้คำสัมภาษณ์และไปสัมภาษณ์ที่พื้นที่จริงที่เกษตรกรได้ตั้งบ้านเรือนและประกอบอาชีพนั้นๆ โดยใช้แบบสัมภาษณ์เป็นแนวทางในการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก รายละเอียดของการเก็บรวบรวมข้อมูล มีดังต่อไปนี้

2.1 **การสัมภาษณ์เกษตรกร / ข้าราชการ / ผู้ที่เกี่ยวข้อง** ระหว่างวันที่ 8 - 11 กรกฎาคม 2544 โดยได้ทำการสัมภาษณ์กลุ่มบุคคล 5 กลุ่ม กล่าวคือ

กลุ่มที่ 1 กลุ่มเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จและที่กำลังจะประสบความสำเร็จในกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ได้แก่ กลุ่มพืชผล กลุ่มประมง กลุ่มปศุสัตว์ และกลุ่มแปรรูป จำนวน 20 คน การสัมภาษณ์ครั้งแรกนี้ มีจุดประสงค์เพื่อให้ได้ข้อมูลเบื้องต้นที่จะเข้าใจสภาพความเป็นอยู่ของเกษตรกร การอาชีพ การผลิต ผลผลิต การตลาดที่เกษตรกรประสบอยู่ และนำข้อมูลมาวิเคราะห์เพื่อดำเนินการในการกำหนดกลุ่มตัวอย่างที่จะเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งต่อไป และเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น

กลุ่มที่ 2 กลุ่มผู้นำระดับสูง จำนวน 12 คน ได้แก่ ผู้ว่าราชการจังหวัด ประธานหอการค้า พาณิชย์จังหวัด ปศุสัตว์จังหวัด เกษตรจังหวัด ประมงจังหวัด สหกรณ์จังหวัด แรงงานและสวัสดิการสังคมจังหวัด เกษตรและสหกรณ์จังหวัด พัฒนาการจังหวัด ผู้อำนวยการธนาคารเพื่อ

การเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.) และผู้ช่วยผู้อำนวยการ ธกส. เพื่อให้ได้ข้อมูลในเชิงนโยบาย กลไก การบริการช่วยเหลือเกษตรกร และแผนพัฒนาต่าง ๆ ในจังหวัดน่าน

กลุ่มที่ 3 กลุ่มผู้นำทางการเกษตรจำนวน 4 ท่าน ได้แก่ ผู้นำด้านพืชผล ด้าน ประมง ด้านปศุสัตว์และด้านแปรรูป เพื่อศึกษาความเข้มแข็งและความเป็นไปได้ของการอาชีพด้าน ต่างๆ ที่เหมาะสมกับคนจังหวัดน่าน

กลุ่มที่ 4 กลุ่มวิทยากรผู้ให้ความรู้แก่เกษตรกรจำนวน 13 คน ได้แก่ เกษตรกร ผู้ประสบความสำเร็จ ผู้อำนวยการศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน อาจารย์จากสถาบันเทคโนโลยี ราชมนคล เพื่อศึกษาช่องทางการใช้เทคนิควิธีการถ่ายทอดความรู้ที่เหมาะสมแก่เกษตรกร

กลุ่มที่ 5 กลุ่มสื่อมวลชน จำนวน 2 คน ได้แก่ นักหนังสือพิมพ์ท้องถิ่น นักจัด รายการวิทยุ เพื่อศึกษาช่องทางในการนำความรู้ไปสู่กลุ่มเกษตรกร

2.2 การสัมภาษณ์กลุ่มผู้นำเกษตรกรและเกษตรกร จากงานหนึ่งผลิตภัณฑ์หนึ่ง ตำบล และกลุ่มผู้นำระดับสูง ในระหว่างวันที่ 10 – 12 สิงหาคม 2544 โดยมีรายละเอียดดังนี้

กลุ่มผู้นำเกษตรกรและเกษตรกร จำนวน 115 คน แบ่งออกเป็นกลุ่มปศุสัตว์ 10 คน กลุ่มแปรรูป 57 คน กลุ่มพืชผล 38 คน และกลุ่มประมง 10 คน ในการสัมภาษณ์ครั้งนี้ได้สอบ ถามเน้นในเรื่องการผลิตและการตลาด เพื่อให้เข้าใจถึงสภาพเศรษฐกิจโดยรวมของจังหวัดน่าน รวม ทั้งกลไกในการตลาดที่เป็นอยู่

กลุ่มผู้นำ จำนวน 3 คน ได้แก่ ประธานหอการค้า พาณิชย์จังหวัด และแรงงาน และสวัสดิการสังคมจังหวัด ซึ่งได้ทำการสัมภาษณ์เจาะลึกเพิ่มเติมเพื่อให้เข้าใจสภาพปัญหาทิศทาง ของการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและอาชีพของคนจังหวัดน่านเพิ่มเติมให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น

2.3 การสัมภาษณ์ผู้นำกลุ่มเกษตรกร เกษตรกร ผู้นำระดับสูง พระสงฆ์ ใน ระหว่างวันที่ 7 – 12 ตุลาคม 2544 โดยมีจุดประสงค์ที่จะสอบถามข้อมูลบางประการที่ยังขาดความ สมบูรณ์ในบางเรื่อง รวมทั้งสอบถามทัศนะของเกษตรกรผู้ประสบความสำเร็จในอาชีพ

2.4 การสัมภาษณ์เกษตรกร ที่อำเภอเมือง อำเภอบ้านหลวง กิ่งอำเภอภูเพียง จำนวนประมาณ 100 คน ในช่วงเดือนตุลาคม 2544 เพื่อศึกษาตัวชี้วัดความสุขของเกษตรกรและ ความสุขของครอบครัวเกษตรกรเพื่อให้เห็นภาพสะท้อนของแรงจูงใจหรือเป้าหมายชีวิตของเกษตรกร

2.5 การจัดประชุมเสนอผลการวิจัยเพื่อการตรวจสอบข้อมูลและประมวล ความคิดเห็นเพิ่มเติม จากผู้แทนหน่วยราชการและองค์กรเอกชนที่มีความเกี่ยวข้องกับเกษตรกร จังหวัดน่าน เมื่อวันที่ 27 พฤศจิกายน 2544 ที่ห้องประชุมสำนักงานประกันสังคม จังหวัดน่าน โดยมี ผู้เข้าร่วมประชุมให้ความคิดเห็นจำนวน 15 คน นอกจากนี้หลังจากประชุมแล้วท่านรองผู้ว่าราชการ จังหวัด นายปริญญา ปานทอง ยังได้กรุณาให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมกับงานวิจัยฉบับนี้ด้วย

ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลโดยใช้เทคนิควิธีการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการศึกษา

ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของจังหวัดน่าน

จะขอนำเสนอเป็น 5 ด้าน ดังนี้ คือ

1. สภาพทั่วไป ได้แก่ ลักษณะทางภูมิศาสตร์ ประชากร และสิ่งแวดล้อมทั่วไป
2. สภาพทางสังคม ได้แก่ วัฒนธรรมประเพณี การศึกษา การศาสนา การบริการ และการสาธารณสุข
3. สภาพเศรษฐกิจ ได้แก่ การกสิกรรม การปศุสัตว์ การประมง การแปรรูป การอุตสาหกรรม การบริการทางการเกษตร และการคมนาคมขนส่ง
4. สภาพการปกครอง ได้แก่ เขตการปกครอง การบริหารและการเมือง
5. สภาพการค้าชายแดน ได้แก่ สถานการณ์สินค้าขาออก – เข้า ปัญหาและแนวโน้มสถานการณ์

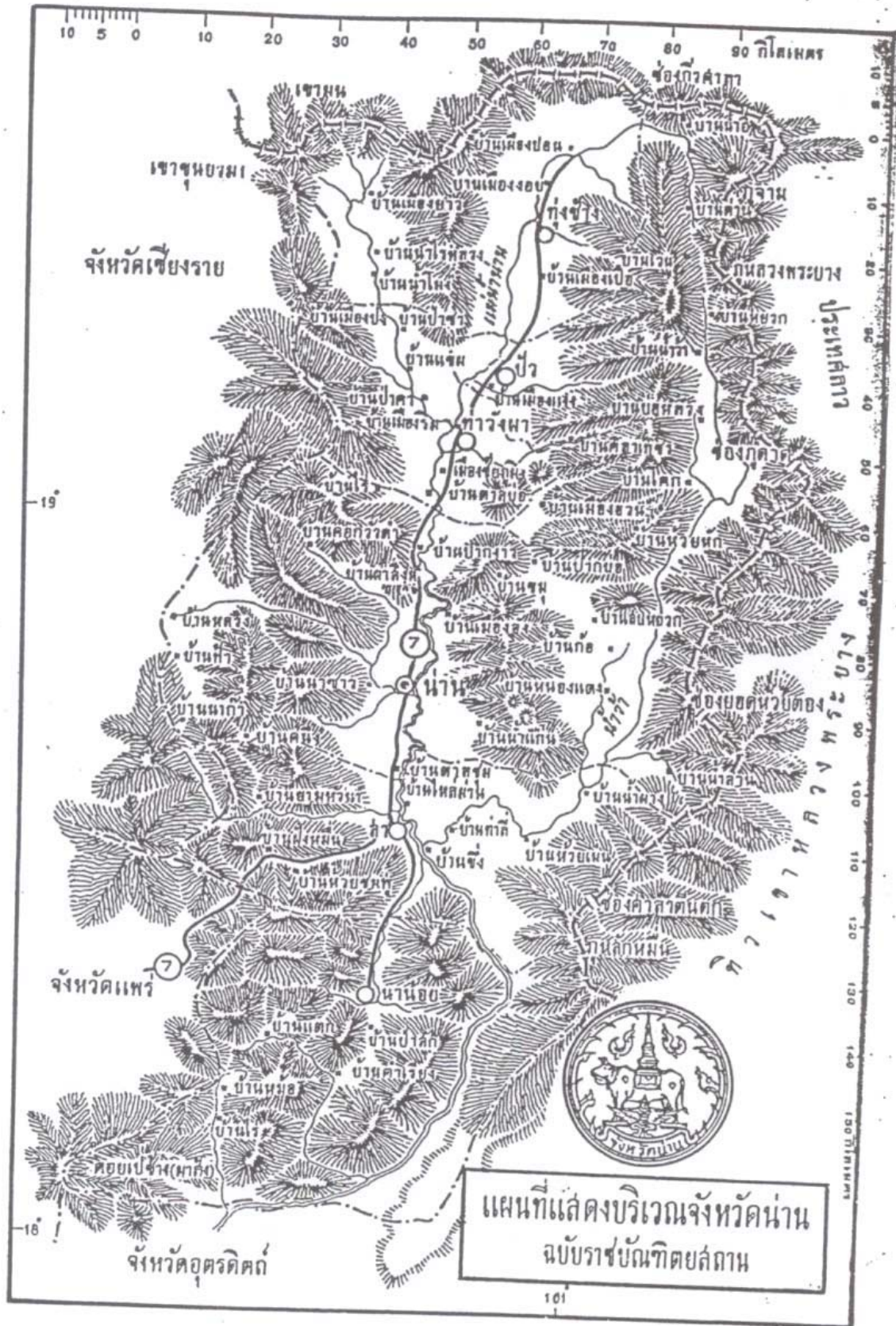
1. สภาพทั่วไป

1.1 ลักษณะทางภูมิศาสตร์ จังหวัดน่านเป็นจังหวัดชายแดนด้านตะวันออกของภาคเหนือ อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานคร โดยทางรถยนต์ 668 กิโลเมตร พื้นที่โดยทั่วไป มี 4 ลักษณะ ดังตาราง 1

ตาราง 1 ปริมาณพื้นที่และค่าร้อยละของภูมิประเทศจังหวัดน่าน 4 ลักษณะ

ลักษณะ	จำนวนที่มี		ความสูงจากระดับน้ำทะเล (เมตร)	หมายเหตุ
	ไร่	ร้อยละ		
1. สูงชันเป็นภูเขา	6,273,639	86	2,115	ไม่เหมาะแก่การทำเกษตร
2. ที่สูง	79,341	2	-	เหมาะแก่การปลูกพืชไม้ผลยืนต้น
3. ที่ราบ	190,610	3	200 - 300	เป็นที่ราบลุ่มริมฝั่งแม่น้ำน่านและแม่น้ำสาขา
4. ที่ดอน	626,455	9	-	มีความลาดชันเล็กน้อย อยู่ต่อจากที่ลุ่มไปจรดที่สูง

ที่มา : ดัดแปลงจากข้อมูลสำนักงานพาณิชย์จังหวัดน่าน (2542 : 2)

รูปที่ 1 แผนที่แสดงลักษณะภูมิประเทศจังหวัดน่าน

ที่มา : ราชบัณฑิตยสถาน (2509 : 49)

ตาราง 2 การแบ่งพื้นที่ของจังหวัดน่าน ปี 2543

หน่วย : ไร่

ประเภทพื้นที่	จำนวนพื้นที่ (ไร่)	ร้อยละ
พื้นที่ทั้งหมด	7,170,045.00	100
พื้นที่ทำการเกษตร	743,418.75	10.36
1. พื้นที่ปลูกข้าว	156,209.00	
2. พื้นที่พืชไร่	380,854.50	
3. พื้นที่ไม้ผลและไม่ยืนต้น	163,064.50	
4. ไม้ดอกไม้ประดับ	19.50	
5. พืชผัก	9,165.75	
6. อื่น ๆ	34,105.50	
พื้นที่ป่าไม้	2,995,238.00	41.77
พื้นที่ไม่ได้จำแนก	3,378,525.57*	47.93

*คำนวณจากค่าร้อยละ 47.93 ของพื้นที่ทั้งหมด

- ที่มา : 1. สำนักงานเกษตรจังหวัดน่าน (2543)
2. สำนักงานป่าไม้จังหวัดน่าน (2543)

พื้นที่ส่วนใหญ่ของจังหวัดน่านที่เป็นภูเขาสูงชันล้วนเป็นต้นกำเนิดของต้นน้ำลำธารที่สำคัญหลายสาย เช่น แม่น้ำน่าน แม่น้ำสา แม่น้ำว้า แม่น้ำสมุน แม่น้ำหลง แม่น้ำบัว เป็นต้น ชาวบ้านใช้แหล่งน้ำเหล่านี้ในการเกษตรกรรม และใช้อุปโภคบริโภค อุณหภูมิเฉลี่ยตลอดปีของจังหวัดน่าน อยู่ในช่วง 26 – 27 องศาเซลเซียส

1.2 ประชากร มีจำนวน 488,784 คน เป็นชาย 247,203 คน หญิง 241,761 คน ส่วนใหญ่ เป็นประชากรที่อยู่ในวัยแรงงาน ประมาณร้อยละ 84 มีชนกลุ่มน้อยประกอบด้วย ชาวไทยภูเขาเผ่าม้ง, เย้า, ถิ่น, ขมุและมาปรี อาศัยอยู่ ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ประชาชนมีรายได้เฉลี่ยต่อหัว 29,022 บาทต่อปี เป็นอันดับ 58 ของประเทศ รายได้ส่วนใหญ่ของประชาชนจะขึ้นอยู่กับการเกษตรมากที่สุดถึงร้อยละ 22.73 รองลงมาคือการค้าขาย และการบริการ ตามลำดับ (แผนพัฒนาจังหวัดประจำปี 2545 จ.น่าน)

1.3 สิ่งแวดล้อมทั่วไป พื้นที่ในจังหวัดน่าน ใช้สำหรับทำการเกษตรได้ประมาณร้อยละ 10 พื้นที่ป่าไม้ประมาณร้อยละ 42 และส่วนที่เหลือไม่ได้จำแนกอีกประมาณร้อยละ 48 พื้นที่การเกษตรส่วนใหญ่อยู่บริเวณที่ราบ มีการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในพื้นที่ป่าและเชิงเขา รองลงมา ได้แก่ ถั่วเหลือง ละหุ่ง ถั่วเขียวผิวมัน มีการปลูกไม้ผล ได้แก่ มะม่วง ลำไย มะขาม ลิ้นจี่ และส้มเขียวหวาน มีแหล่งน้ำธรรมชาติ ที่เป็นแม่น้ำ ห้วย ลำธาร และคลอง รวม 55 สาย มีแหล่งน้ำที่เป็นประเภทย่อยบ่อดาลสาธารณะ มีมากถึง 405 แห่ง กระจายอยู่ในทุกเขตอำเภอ (สำนักงานพาณิชย์ จังหวัดน่าน, 2542) จังหวัดน่านยังเป็นแหล่งต้นน้ำน่าน ซึ่งมีปริมาณมากที่สุดคิดเป็น 40 – 50% ของแม่น้ำเจ้าพระยา (ปริญา ปานทอง รองผู้ว่าราชการจังหวัด, สัมภาษณ์. 2544)

2. สภาพทางสังคม (ข้อมูลสถิติปี พ.ศ.2543 จากแผนพัฒนาจังหวัดปี 2545 จังหวัดน่าน)

2.1 วัฒนธรรมประเพณี มรดกทางวัฒนธรรมที่ตกทอดกันมายาวนานนับแต่สร้างเมืองน่าน จนถึงปัจจุบันกว่า 800 ปีนั้น ได้แก่ ภาษาพูด วัฒนธรรมล้านนา อักษรฝักขาม อักษรไทย นิเทศ คัมภีร์โบราณ เอกสารโบราณของวัด ทำให้สามารถมีการถ่ายทอดสืบต่อกันอย่างต่อเนื่อง วัฒนธรรมที่ปฏิบัติกันจนเป็นประเพณี ความเชื่อ ได้แก่ การดูฤกษ์ยาม พิธีสืบชะตาบุคคล พิธีสืบชะตาเมือง พิธีบวชป่า เป็นต้น นอกจากนี้ก็มีศิลปพื้นบ้าน ได้แก่ เพลงพื้นเมือง ที่ใช้เครื่องดนตรีประกอบ 2 อย่าง ได้แก่ ซึงกับสะล้อ ผ้าพื้นเมือง ได้แก่ ผ้าทอลายน้ำไหล และลายลื้อ ภาษาจะมีหลายภาษาและมีชาวเขาหลายเผ่า แต่ชาวบ้านทั่วไปจะใช้ภาษาเหนือและที่เลือกชื่อกันมากคือประเพณีการแข่งเรือประจำปี

2.2 การศึกษา มีการสอนในระดับต่างๆ แบ่งเป็น ระดับประถมศึกษาจำนวน 467 แห่ง ระดับมัธยมศึกษาจำนวน 107 แห่ง ระดับอาชีวศึกษาจำนวน 4 แห่ง และระดับอุดมศึกษาจำนวน 1 แห่ง สถิติของผู้จบการศึกษายังไม่เป็นไปตามเป้าหมาย ได้แก่ ผู้จบการศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ต่ำกว่าเป้าหมายร้อยละ 3 การศึกษาในระดับ ปวช. และ ปวส. ที่เน้นเกี่ยวกับการฝึกอาชีพยังกระจุกตัวอยู่แต่ในเขตเมือง ทำให้มีผู้ผ่านการฝึกอบรมต่ำกว่าเกณฑ์มากถึงร้อยละ 55 นอกจากนี้ผู้ที่อ่านออกเขียนได้มีเพียงร้อยละ 91 ซึ่งเป้าหมายเป็นร้อยละ 99 ในภาพรวมการศึกษาของคนจังหวัดน่านยังอยู่ในระดับต่ำ การส่งเสริมค่อนข้างยาก ซึ่งสถาบันการศึกษาของรัฐได้พยายามแก้ปัญหาโดยการให้ผู้นำชุมชนนอกโรงเรียนเป็นตัวเชื่อมโยง

ข้อสังเกตประการหนึ่ง ข้อมูลจากการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนจังหวัดน่าน โดยสำนักงานสถิติจังหวัดน่าน (2543 : 5) พบว่าประชาชนร้อยละ 54.39 ต้องการให้บุตรหลานเรียนจบระดับปริญญาตรี ในขณะที่จังหวัดน่านมีสถาบันอุดมศึกษาเพียงแห่งเดียวเท่านั้น

2.3 การศาสนา ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ มีวัดจำนวน 420 แห่ง มีโบสถ์คริสต์ จำนวน 21 แห่ง ผู้ที่นับถือศาสนาพุทธก็จะมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับวัดเป็นอย่างมาก

วัดจึงยังเป็นศูนย์รวมของกิจกรรมต่าง ๆ ของชาวบ้าน ชาวบ้านก็ได้ช่วยเหลืออุปถัมภ์ค้ำจุนวัดและชุมชนได้รับการสนับสนุนจากวัด

2.4 การบริการ มีการให้บริการต่างๆ เพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักธุรกิจและนักท่องเที่ยว มีธนาคารพาณิชย์รวม 10 สาขา มีโรงแรม โรงภาพยนตร์ ร้านขายของที่ระลึก ตลอดจนการค้าขายแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศ

2.5 การสาธารณสุข มีสถานพยาบาลแผนปัจจุบัน จำนวน 14 แห่ง มีจำนวนเตียงสำหรับรองรับผู้ป่วย 580 เตียง มีสถานอนามัย 111 แห่ง และสถานบริการสาธารณสุข 34 แห่ง (สถิติปี พ.ศ. 2542) ซึ่งนับว่ายังขาดแคลนในเรื่องของการดูแลสุขภาพให้คนจังหวัดน่าน

3. สภาพทางเศรษฐกิจ

จากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน ปี 2543 พบว่า ครัวเรือนในจังหวัดน่าน มีรายได้เฉลี่ยประมาณเดือนละ 7,334 บาทต่อครัวเรือน เมื่อพิจารณาตามสภาพเศรษฐกิจสังคม พบว่า ครัวเรือนผู้ดำเนินธุรกิจที่ไม่ใช่การเกษตร และครัวเรือนลูกจ้าง มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนใกล้เคียงกัน คือ 10,344 บาท และ 10,272 บาท ต่อครัวเรือน ส่วนครัวเรือนผู้ไม่ได้ปฏิบัติงานเชิงเศรษฐกิจมีรายได้เฉลี่ยประมาณเดือนละ 6,299 บาท ต่อครัวเรือน และครัวเรือนผู้ถือครองทำการเกษตร มีรายได้น้อยที่สุดประมาณเดือนละ 4,438 บาทต่อครัวเรือน

เมื่อพิจารณาตามสภาพเศรษฐกิจสังคมของครัวเรือน จะเห็นว่าครัวเรือนเกือบทุกกลุ่มมีรายได้มากกว่าค่าใช้จ่าย ยกเว้นครัวเรือนผู้ถือครองทำการเกษตรเพียงกลุ่มเดียวที่มีค่าใช้จ่ายสูงกว่ารายได้

จังหวัดน่านมีรายได้ประจำต่อคนต่อเดือน 2,134 บาท เป็นอันดับที่ 13 ของภาคเหนือ และมีค่าใช้จ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภคต่อคนต่อเดือน 11,794 บาท เป็นอันดับที่ 9 ของภาคเหนือ มีอัตราร้อยละค่าใช้จ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภคต่อรายได้ประจำเท่ากับร้อยละ 84.1 นั่นคือ ในแต่ละเดือนจะมีรายได้เหลือเพียง 340 บาท หรือร้อยละ 15.9 เท่านั้น ซึ่งอาจจะไม่มีเหลือเก็บสำรอง เนื่องจากค่าใช้จ่ายของครัวเรือนยังไม่รวมค่าซื้อ/ค่าเช่าซื้อ หรือผ่อนชำระบ้านที่ดินและสิ่งของมีค่าอื่นๆ (ข้อมูลจากสำนักงานสถิติจังหวัดน่าน (2544 : 12 และ 15))

3.1. การกสิกรรม ประชาชนจังหวัดน่าน ประมาณร้อยละ 85 ประกอบอาชีพเกษตรกรรม มูลค่าผลิตภัณฑ์ของภาคการเกษตร คิดเป็นร้อยละ 22.73 ของมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมของจังหวัด จากพื้นที่ทั้งหมดมีการใช้พื้นที่ถือครองทางการเกษตรในการทำนาร้อยละ 2.11 ปลูกพืชไร่ร้อยละ 5.31 ปลูกไม้ผลและไม้ยืนต้น ร้อยละ 2.27 ปลูกไม้ดอกไม้ประดับ ร้อยละ 0.003 ปลูกพืชผัก ร้อยละ 0.128 และอื่นๆ ร้อยละ 0.048 รวมการใช้พื้นที่ถือครองเพื่อการเกษตรกรรม ร้อยละ 10.30 ของพื้นที่ทั้งหมด (คำนวณจากค่าตัวเลขของสำนักงานเกษตรจังหวัดน่าน 2543)

จากตัวเลขที่นำเสนอมาข้างต้นนี้แสดงว่าพื้นที่ถือครองสวนหนึ่งใช้ไปในการเพาะปลูก แต่ไม่ได้ปลูกเป็นธุรกิจ เป็นการปลูกไว้บริโภคเอง ที่มีเหลือก็ขาย ส่วนพืชเศรษฐกิจนั้น ได้แก่ การปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ซึ่งมีมากเป็นอันดับ 1 รองลงมา คือ การปลูก ฝรั่ง ถั่วเหลือง และปลูกพืชผล เช่น มะม่วง ลำไย มะขามหวาน เป็นต้น และมีปลูกพืชผักบ้าง ได้แก่ ผักกาดเขียวปลี กระหล่ำปลี มะเขือยาว เป็นต้น จากข้อมูลของ ธกส. ซึ่งเห็นว่า ด้านกิจกรรมได้รับสินเชื่อมากที่สุด ถึงร้อยละ 82 ของด้านการเกษตรทั้งหมด (สำนักงานพาณิชย์จังหวัดน่าน, 2542)

3.2 การปลูกลำไย การเลี้ยงสัตว์เพื่อเป็นอาชีพในจังหวัดน่านนั้นยังมีน้อยมาก ส่วนใหญ่จะเลี้ยงไว้เพื่อบริโภคและใช้งาน โดยจะเลี้ยงแบบธรรมชาติ ไม่ต้องใช้เนื้อที่มากและไม่ต้องลงทุนมาก ประเภทสัตว์ที่เลี้ยงจะได้แก่ โค กระบือ สุกร เป็ด และไก่ และจะเลี้ยงกันมากในอำเภอเมือง อำเภอเวียงสา อำเภอปัว อำเภอท่าวังผา เป็นต้น

3.3 การประมง การทำประมงในจังหวัดน่านส่วนใหญ่จะเป็นการทำประมงน้ำจืดในแหล่งน้ำธรรมชาติ การเลี้ยงปลาในบ่อยังมีไม่มากนัก ปลาที่เลี้ยงเป็นอาชีพ ได้แก่ ปลานิล ปลาตะเพียน ปลาดุก ปลาสวาย ปลาจีน เป็นต้น รวมทั้งตกปลาด้วย อำเภอที่มีการทำอาชีพประมงมากที่สุด คือ อำเภอเวียงสา รองลงมาคือ อำเภอเมือง อำเภอนาน้อย อำเภอท่าวังผา และอำเภอปัว จากข้อมูลของ ธกส. ซึ่งเห็นว่าด้านประมงได้รับสินเชื่อที่น้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 1.3 ของด้านการเกษตรทั้งหมด (สำนักงานพาณิชย์จังหวัดน่าน, 2542)

3.4 การแปรรูป เกษตรกรจังหวัดน่าน จะทำสินค้าแปรรูปจากพืชผล และสัตว์ที่เลี้ยงไว้ และนำมาแปรรูปเพื่อเพิ่มมูลค่าของสินค้า ได้แก่ การทำมะไฟจีนอบแห้ง การทำชาใบหม่อน ลำไยอบแห้ง กุ้งอบ การทอดผ้าพื้นเมือง กระดาษสา เครื่องจักสาน หมูยอ แหนม กุนเชียง เป็นต้น

3.5 การอุตสาหกรรม จังหวัดน่าน มีโรงงานอุตสาหกรรม จำนวน 525 โรงงาน (สำนักงานพาณิชย์จังหวัดน่าน, 2542) ส่วนใหญ่เป็นโรงงานขนาดเล็ก (เงินทุนน้อยกว่าหรือเท่ากับ 10 ล้านบาท) มีโรงงานขนาดกลาง เล็กน้อย ไม่มีโรงงานขนาดใหญ่ ส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในท้องที่อำเภอเมืองน่าน อำเภอท่าวังผา อำเภอเวียงสา และอำเภอปัว โรงงานอุตสาหกรรมส่วนใหญ่เป็นอุตสาหกรรมเกษตร รองลงมาเป็นอุตสาหกรรมบริการและอุตสาหกรรมก่อสร้าง สำหรับอุตสาหกรรมการผลิตเพื่อการส่งออก ได้แก่ การผลิตดอกไม้ประดิษฐ์จากผ้า และกระดาษสา ผลิตภัณฑ์คอนกรีต เป็นต้น

3.6 การบริการทางการเกษตร จังหวัดน่านมีการบริการทางการเกษตรไม่มากนัก ได้แก่ การจ้างไถนา การปราบวัชพืช การสูบน้ำ การขุดเจาะ เป็นต้น เนื่องจากมีพื้นที่ในการทำเกษตรกรรมน้อย และส่วนใหญ่เป็นการผลิตที่มีขนาดเล็ก ใช้คนในครอบครัว หรือมีการรับจ้างบ้าง

3.7 การคมนาคมขนส่ง สามารถเดินทางถึงจังหวัดน่านได้ 4 ทางหลัก คือ ทางรถยนต์ ทางรถโดยสาร ทางรถไฟ และทางเครื่องบิน โดยมีระยะทางรวม 668 กิโลเมตร การคมนาคมระหว่างหมู่บ้าน ตำบล หรืออำเภอ จะมีรถยนต์โดยสารประจำทางซึ่งมีอยู่ 3 สาย ได้แก่ (1) น่าน – ท่าวังผา – สองแคว (2) น่าน – ร้องกวาง – แพร่ และ (3) น่าน – เชียงคำ (พะเยา) ชาวบ้านส่วนใหญ่นิยมใช้ รถจักรยานยนต์เป็นพาหนะในการเดินทาง ซึ่งแต่ละบ้านจะมีรถจักรยานยนต์เป็นของตนเอง และมีมากกว่า 1 คัน ตามฐานะทางเศรษฐกิจ

4. สภาพการปกครอง (สถิติปี 2543 ในแผนพัฒนาจังหวัดประจำปี 2545 จังหวัดน่าน)

4.1 เขตการปกครอง จังหวัดน่าน แบ่งหน่วยการปกครองออกเป็น 14 อำเภอ 1 กิ่งอำเภอ ได้แก่ อำเภอเมือง อำเภอเชียงกลาง อำเภอแม่จริม อำเภอนาน้อย อำเภอปัว อำเภอเวียงสา อำเภอท่าวังผา อำเภอทุ่งช้าง อำเภอบ้านหลวง อำเภอหมีน้ำ อำเภอสันติสุข อำเภอบ่อเกลือ อำเภอสองแคว อำเภอเฉลิมพระเกียรติ และกิ่งอำเภอภูเพียง มี 99 ตำบล 848 หมู่บ้าน และ 125,642 หลังคาเรือน ซึ่งจำนวนอำเภอ หมู่บ้าน และหลังคาเรือน เพิ่มขึ้นตามลำดับ ปัจจุบันมีประชากรจำนวน 488,784 คน

4.2 การบริหาร ระบบการบริหารมีการแบ่งส่วนราชการเป็น การบริหารราชการส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น ซึ่งประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนจังหวัด 1 แห่ง องค์การบริหารส่วนตำบล 92 แห่ง และสภาตำบล 7 แห่ง

4.3 การเมือง ชาวจังหวัดน่านให้ความสนใจด้านการเมืองภายในประเทศพอสมควร ไม่เคยก่อความวุ่นวายให้รัฐบาลด้านการเดินขบวน หรือประท้วงมาก่อน จนเมื่อต้นปี พ.ศ. 2544 ได้มีการประท้วงในเรื่องของการประกันราคาข้าวโพด แต่เหตุการณ์ไม่รุนแรง (วุฒิชัย วงษ์นาคเพ็ชร, พาณิชย์จังหวัดน่าน, สัมภาษณ์. 2544) ส่วนการเมืองภายนอกประเทศนั้น เนื่องจากเป็นจังหวัดที่ติดชายแดน จึงมีเรื่องของความมั่นคงปลอดภัยของประเทศชาติตามมา ซึ่งปัจจุบันนี้ได้คลี่คลายมาเป็นเรื่องของการค้าชายแดน ซึ่งเป็นเรื่องทางด้านเศรษฐกิจที่จะต้องให้ความสำคัญ

5. สภาพการค้าชายแดน

5.1 สถานการณ์ เมื่อเปรียบเทียบกับจังหวัดอื่นกล่าวได้ว่า การค้าชายแดนของจังหวัดน่านยังมีปริมาณไม่มากนัก ด้วยเป็นการค้าเพื่อการดำรงชีวิตประจำวัน มูลค่าการซื้อขายยังไม่มาก โดยค้าขายผ่าน 3 จุดหลัก ได้แก่ จุดผ่านแดนถาวรบ้านห้วยโก๋น อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จุดผ่อนปรนบ้านห้วยสะแตง อำเภอทุ่งช้าง และจุดผ่อนปรนบ้านใหม่ชายแดน อำเภอสองแคว

5.2 สินค้าขาออก - เข้า

ตาราง 3 เปรียบเทียบมูลค่าการค้าชายแดนไทย – สปป.ลาว ปี 2543 ที่จุดผ่านแดน 3 จุด

หน่วย : ล้านบาท

จุดผ่านแดน	มูลค่าการส่งออก	มูลค่าการนำเข้า	มูลค่าการค้ารวม	ดุลการค้า
ถาวรห้วยโก๋น	15.594581	10.946634	26.541215	4.647947
บ้านห้วยสะแดง	1.014740	1.418560	2.433300	-0.403820
บ้านใหม่ชายแดน	7.304791	1.921605	9.735619	4.873963

ที่มา : ดัดแปลงจากหอการค้าจังหวัดน่าน ปี พ.ศ. 2544

จากตาราง 3 ในภาพรวมการค้าชายแดนของไทยได้เปรียบดุลการค้า 9 ล้านบาทเศษ

สินค้าส่งออกชายแดนจังหวัดน่าน ปี 2543 มูลค่ารวม 23.914112 ล้านบาท มีจำนวนรวม 17 อันดับของชนิดสินค้า ได้แก่ สินค้าอุปโภคบริโภค (2.85 ล้านบาท) สินค้าวัสดุก่อสร้าง (7 รายการ) รถไถนา (2 รายการ) อาหารสด รถไถแทรกเตอร์ เสื้อผ้า น้ำมัน จักรยานยนต์ อุปกรณ์ประปา เครื่องมือแพทย์ จักรยานปั่น (เก่า) ปุ๋ยเคมีและอุปกรณ์เกษตร (3 รายการ) ตู้เซฟ ปลา ข้าวสาร รถอีแต่น ผ้าทอ (3 รายการ) และลูกเปิดลูกไก่ (0.02 ล้านบาท) (หอการค้าจังหวัดน่าน 2544 : 14 – 15)

สินค้านำเข้าในปีเดียวกัน มีมูลค่ารวม 14.286799 ล้านบาทจาก จำนวน 11 อันดับของชนิดสินค้า ได้แก่ ของป่าและผลิตภัณฑ์ (8 รายการมี ปอสา 1.28 ล้านบาท และลูกตำว 1.06 ล้านบาท) ผ้าทอ (2 รายการ) โคกระบือ ไม้แปรรูป รถไถนา สินค้าปศุสัตว์ (สุกรและไก่) กระเจี๊ยบ สังกะสี เครื่องจักสานและผ้าสะไบ ฯลฯ (หอการค้าจังหวัดน่าน. 2544 : 17 – 18)

5.3 ปัญหา มีปัญหาหลายด้าน เช่น

- 1) เส้นทางคมนาคมจากด่านห้วยโก๋น จังหวัดน่าน ถึงเมืองปากแบ่ง สปป.ลาว ไม่อาจใช้ได้ในฤดูฝน
- 2) ไม่มีจุดแลกเปลี่ยนเงินตรา เกิดเป็นปัญหาต่อการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้า
- 3) ผู้ประกอบการค้าขาดความรู้ความเข้าใจกฎระเบียบและวิธีการนำเข้า - ส่งออกสินค้า
- 4) การประสานงานระหว่างเจ้าหน้าที่ชายแดนไทยและลาวด้านการสื่อสารและการทำความเข้าใจตรงกัน
- 5) การปิด - เปิดด่าน ยังเปิดช้า แต่ปิดเร็ว ก่อปัญหาต่อพ่อค้าและแม่ค้า (สำนักงานพาณิชย์จังหวัดน่าน. 2542 : 89)

5.4 แนวโน้มของสถานการณ์

มีโครงการที่จะทำถนนเชื่อมต่อกันใช้เป็นเส้นทางคมนาคมระหว่าง 3 ประเทศ ไทย ลาว และจีนแผ่นดินใหญ่ ซึ่งขณะนี้ทางจีนได้ทำเสร็จแล้วจากชายแดนจีนถึงลาว ระยะทาง 180 กิโลเมตร ส่วนลาวทำเสร็จแล้วเช่นกัน จากอุ้มไผ่ถึงแม่น้ำโขง ระยะทาง 140 กิโลเมตร คงเหลืออีกเพียงระยะทาง 30 กิโลเมตร ที่ไทยจะต้องสร้างจากห้วยโก๋นไปยังลาว ซึ่งขณะนี้ยังขาดงบประมาณการทำและเคยมีการประชุมแก้ไขปัญหานี้อยู่ หากเส้นทางนี้เชื่อมต่อสำเร็จก็จะเป็นช่องทางการติดต่อค้าขาย และการท่องเที่ยวระหว่างประเทศได้ดี (สุรพล เจริญสูตร ประธานหอการค้าจังหวัดน่าน. สัมภาษณ์. 2544)

ตอนที่ 2 ผลการวิเคราะห์และสังเคราะห์จากการศึกษาภาคสนามและเอกสารที่เกี่ยวข้อง

1. จากคำขวัญของจังหวัดน่านสะท้อนความคิดอย่างไร

1.1 คำขวัญของจังหวัดน่านมีอยู่หลายรุ่นและหลายแหล่งที่มา ดังตัวอย่างจาก 3 แหล่งจากสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ เล่ม 6 (2542 : 3164) มีข้อความว่า “พระธาตุแช่แห้ง แ่งเรื่อลือเลื่อง เมืองงาช้างดำ จิตรกรรมวัดภูมินทร์ เสาดินน่าน้อย แอ่วดอย ภูคา ผ้าลายน้ำไหล มะไฟจันทรี มีเครื่องเงินหลากหลาย เครื่องหวน่าชม ส้มสีทองเมืองน่าน”

1.2 จากคำขวัญประจำจังหวัดน่าน ปี พ.ศ. 2541 (อ้างใน วิทยา ประทุมธำรัตน์. 2541 : 31) มีข้อความว่า “ แ่งเรื่อลือเลื่อง เมืองงาช้างดำ จิตรกรรมวัดภูมินทร์ เสาดินน่าน้อย แอ่วดอยภูคา ชิมปลาปากนาย ผ้าลายน้ำไหล มะไฟจันทรี ลิ่นจี่ชวนหลง ส้มสีทองเมืองน่าน”

1.3 จากคำขวัญของหน่วยราชการจังหวัดน่าน ในช่วงปี พ.ศ. 2542 - 2543 และยังคงเป็นที่ยึดถือและยอมรับกันทั่วไป มีข้อความว่า “**แ่งเรื่อลือเลื่อง เมืองงาช้างดำ จิตรกรรม**

วัดภูมินทร์ แดนดินส้มสีทอง เรื่องรองพระธาตุแช่แห้ง” (สำนักงานสถิติจังหวัดน่าน. 2543 ; สำนักงานพาณิชย์จังหวัดน่าน. 2542; <http://www.moi.goth/province/226.htm>)

จากข้อความคำขวัญของแหล่งอ้างอิงทั้ง 3 แหล่ง พอจะสะท้อนภาพรวมของดีอันเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของเมืองน่านอันน่าภาคภูมิใจมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

เมื่อดูจากข้อความชุดที่ 3 จะพบว่าของดีทั้ง 5 อย่างนั้นมีปรากฏอยู่ในข้อความ 2 ชุดแรก ที่กล่าวมา ซึ่งแสดงถึงการทรงคุณค่าเป็นที่ยอมรับอย่างเป็นทางการมาจนทุกวันนี้ได้แก่

- 1) ประเพณีการแข่งเรือประจำปีในลำแม่น้ำน่าน ซึ่งเป็นที่โชนกันทั่วไป
- 2) งานช้างดำ ถือเป็นศิลปวัตถุอย่างหนึ่งอันหาได้ยากยิ่ง และกลายเป็นสัญลักษณ์อีกอย่างหนึ่งของเมืองน่าน
- 3) จิตรกรรมฝาผนังที่วัดภูมินทร์ มีฝีมืออันงดงาม และสะท้อนภาพวิถีชีวิตของชาวน่านตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีที่สืบทอดกันมาเป็นมรดกทางวัฒนธรรม
- 4) ส้มสีทอง เป็นผลไม้รสชาติดี หอม หวาน และเป็นเอกลักษณ์ที่มีชื่อเสียงรู้จักกันไปทั่ว ตั้งแต่อดีตที่ผ่านมา
- 5) พระธาตุแช่แห้ง เป็นของดีทางพระพุทธศาสนา อันเป็นสัญลักษณ์คู่บ้านคู่เมืองและเป็นที่เคารพสักการะต่อเนื่องกันมาช้านาน

ภาพสะท้อนจากคำขวัญ ถือเป็นภูมิหลังที่สำคัญที่บ่งบอกถึงประวัติศาสตร์อันยาวนานของจังหวัดน่าน และช่วยให้รู้จักจังหวัดน่านได้พอเป็นสังเขป และเพื่อให้ภาพของจังหวัดน่านแจ่มยิ่งขึ้น จึงนำเสนอข้อมูลที่ได้จากภาคสนามซึ่งมุ่งที่จะกล่าวถึงคนเมืองน่านโดยเฉพาะคนกลุ่มใหญ่ซึ่งเป็นเกษตรกรที่มีจำนวนถึงร้อยละ 84 ของประชากรทั้งหมดของเมืองน่าน คนกลุ่มนี้จึงค่อนข้างมีความสำคัญควรแก่การสนใจในสภาพปัจจุบันในแง่มุมต่าง ๆ อาทิ ด้านอาชีพหลัก 5 อาชีพ ทักษะของเกษตรกรที่มีต่อผู้ประสบความสำเร็จในอาชีพ ตัวชี้วัดความสุขของเกษตรกรและครอบครัวเกษตรกร คุณลักษณะและทักษะของเกษตรกร ตลอดจนข้อเสนอแนะซึ่งจะเชื่อมต่อไปสู่นาคตของเมืองน่าน

2. วิถีชีวิตของเกษตรกร

วิถีชีวิตของเกษตรกรที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้เป็นข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เจาะลึกในพื้นที่ภาคสนามโดยการสังเคราะห์และสรุปรวมให้เห็นถึงแนวทางการดำเนินงานของเกษตรกรเพื่อการประกอบอาชีพในกลุ่มพืชผล กลุ่มประมง กลุ่มปศุสัตว์ กลุ่มแปรรูป และกลุ่มบริการทางการเกษตร ซึ่งจะกล่าวถึงเรื่องของลักษณะอาชีพ จุดเริ่มของการเข้าสู่อาชีพ ผลผลิต และการตลาดเป็นสำคัญ

2.1 กลุ่มพืชผล

2.1.1 สภาพภูมิศาสตร์ที่มีลักษณะเป็นเขาสูงคดเคี้ยวลอนลาดและลอนขึ้นมีเนื้อที่ส่วนใหญ่ เป็นภูเขา ประกอบด้วยพื้นที่ป่าไม้ที่เคยถูกบุกรุกและแผ้วถางทำลาย ทำให้คุณภาพของดิน

ไม่ดีเนื่องจากมีการชะล้างและพังทลายของดิน แต่มีแม่น้ำน่าน แม่น้ำว้า แม่น้ำสง แม่น้ำสมุน และแม่น้ำแหง เป็นแหล่งน้ำธรรมชาติที่สำคัญด้านการเกษตรของจังหวัดน่าน เป็นเหตุผลหนึ่งที่ประชาชนส่วนใหญ่ของจังหวัดน่าน ประกอบอาชีพด้านการเกษตร เช่น การทำนา ส้มเขียวหวาน มะขามหวาน มะขามเปรี้ยว ลำไย ข้าวโพด ถั่วเหลือง ถั่วลิสง มะไฟจีน เป็นต้น

2.1.2 จุดเริ่มต้นของการเข้าสู่อาชีพ จากการสัมภาษณ์เกษตรกรในจังหวัดน่าน พบว่านอกจากจะเป็นการประกอบอาชีพตามบรรพบุรุษแล้ว แรงดลใจมาจากการมีแบบอย่างให้ดูศึกษาด้วยตนเอง และทดลองทำดู ซึ่งสรุปเป็นประเด็นสำคัญได้ ดังนี้

- ศึกษาดูงานจากแหล่งเรียนรู้จากผู้ประสบความสำเร็จในอาชีพการเพาะปลูก
- ศึกษาจากหนังสือคู่มือที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร
- ศึกษาจากศูนย์การศึกษาของโรงเรียน
- ไปรับฟังเมื่อมีวิทยากรมาบรรยายในหมู่บ้าน
- ศึกษาจากเจ้าหน้าที่การเกษตร
- ดูรายการเกษตรจากโทรทัศน์
- ศึกษาทดลองด้วยตนเอง
- ทดลองทำ
- ไปรับการฝึกอบรม

ในเรื่องดังกล่าว นายชวน กันใจมา ทำธุรกิจไม้ดอกไม้ประดับ กล่าวว่า “เริ่มต้นที่ใจรักที่จะทำให้สำเร็จ และต้องหาความรู้พื้นฐานในพืชที่จะปลูก” (ชวน กันใจมา. สัมภาษณ์. 2544) เช่นเดียวกับ นายชำนาญ ขัตติยะ ประสบความสำเร็จในการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม กล่าวว่า “ก่อนทำอะไรต้องมีการเรียนรู้ และข้อมูลสำคัญ คือ ราคา ทั้งราคาวัตถุดิบและราคามูลผลที่จะขาย” (ชำนาญ ขัตติยะ. สัมภาษณ์. 2544) จุดเริ่มต้นเข้าสู่อาชีพ อาจจะมาจกหลาย ๆ เหตุผลดังที่ได้กล่าวมา แต่ขณะเดียวกัน พบว่า “ความล้มเหลว” กลับเป็นแรงดลใจให้ประสบความสำเร็จในอาชีพใหม่ได้เช่นกัน อย่างเช่นการสัมภาษณ์กลุ่มมะไฟจีน พบว่า “เคยปลูกลำไยแล้วเลิก เพราะต้นทุนสูงและขาดอำนาจต่อรองกับพ่อค้าคนกลาง” (คำลอย มะโนชัย. สัมภาษณ์. 2544)

2.1.3 ผลผลิตทางการเกษตร จากรายงานสภาพทางเศรษฐกิจของจังหวัดน่าน แจ้งว่ารายได้ส่วนใหญ่ของจังหวัดน่านขึ้นอยู่กับสาขาการเกษตรมากที่สุดถึงร้อยละ 22.73 คิดเป็นมูลค่า 2,903,742 ล้านบาท โดยใช้พื้นที่เพื่อการเกษตรร้อยละ 11.12 ของพื้นที่จังหวัด (แผนพัฒนาจังหวัด ประจำปี 2545 จังหวัดน่าน)

2.1.4 กระบวนการผลิต การเพาะปลูกพืช โดยภาพรวมทำไปตามแบบอย่างที่เคยทำ ตามที่ได้รับคำแนะนำ แต่ยังทำพืชเชิงเดี่ยว เกษตรและสหกรณ์จังหวัดน่าน (เทียนแซ

ลัทธิวิเศษณ์พัฒนา. สัมภาษณ์. 2544) กล่าวถึงเรื่องดังกล่าวว่า เกษตรส่งเสริมการเพาะปลูก การผลิตแต่ละเลยการขายเป็นการส่งเสริมแบบแยกส่วน ไม่เป็นระบบครบวงจร การเกษตรต้องเริ่มที่ตลาดมาสู่การปลูก ตลาดมี 3 ตลาด คือ

- ตลาดกินเอง คือ ผลิตได้พอเพียงกับการบริโภคในครัวเรือน ชุมชน และประเทศ จะนำไปสู่คุณภาพชีวิต

- ตลาดทดแทนการนำเข้า
- ตลาดเพื่อการส่งออก

นอกจากนี้ ยังได้กล่าวเพื่อเป็นข้อคิดในการเพาะปลูกเพิ่มเติมว่า “การปลูกพืช โดยเฉพาะต้นไม้ เปรียบเสมือนเป็นโรงงานอุตสาหกรรมชนิดหนึ่ง จึงต้องมีวิธีคิดแบบอุตสาหกรรมในกระบวนการผลิต โดยต้องมีการเปรียบเทียบต้นทุนและรายได้”

เกษตรกรที่เข้าใจการแข่งขันในตลาดสินค้าเกษตรได้แสดงความคิดเห็นว่า ตลอดเวลา จะต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง วิธีคิดและวิธีการเพาะปลูกเพื่อให้อยู่ได้ในการแข่งขัน ตั้งแต่การสร้างแรงดลใจให้ตนเอง ศึกษาหาข้อมูลและความรู้เพื่อมาปรับปรุงการผลิต คุณภาพสินค้า สร้างความแตกต่างในตัวสินค้า จากการสัมภาษณ์เกษตรกรที่มาร่วมงานหนึ่งผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบล เมื่อวันที่ 10 – 12 สิงหาคม 2544 สรุปได้ดังนี้

- แก้ไขให้ดีขึ้นโดยเพิ่มวิธีการทำเทคนิคต่าง ๆ
- พัฒนารูปแบบใหม่ตามที่ต้องการ
- เลือกพันธุ์ที่ดี เพื่อผลิตให้ดีขึ้นเรื่อย ๆ และยังอนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นบ้านไว้
- ถ้าคนอื่นทำดีกว่าก็จะปรับปรุง โดยการส่งคนงานไปดูงานจากที่อื่นเพื่อนำมาปรับปรุง
- ปรับปรุงให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น โดยทำให้แตกต่างจากมีคนอื่นส่งเสริมให้ทำอยู่แล้ว
- เพิ่มปุ๋ย
- ขยายพื้นที่มากขึ้น
- มีการให้ดอกนอกฤดู
- พัฒนารูปแบบแพคเกจให้เป็นที่น่าสนใจ

จากข้อสังเกตของผู้อำนวยการ ธกส. น่าน สิ่งสำคัญในกระบวนการผลิตคือ การบริหารเวลาให้สามารถทำงานตลอดทั้งปี จะเป็นการเพิ่มความกระตือรือร้นให้สูงขึ้น (ทวีศักดิ์ เชาวน์เกษม. สัมภาษณ์. 2544)

จากความคิดเห็นของกลุ่มผู้ที่ประสบความสำเร็จทางการเพาะปลูกจำนวนหนึ่งดังที่ได้กล่าวมาแล้ว คือ คุณชวน กันใจมา สรุปว่าผู้ที่ประสบความสำเร็จในอาชีพต้องเริ่มจาก “ใจรัก .. ช่างสังเกต .. ขยัน .. มีมนุษยสัมพันธ์ .. ทำบัญชีเองทุกอย่าง และศึกษาความสำเร็จของผู้อื่น ” (ชวน

กันใจมา. สัมภาษณ์. 2544) นายกู้ มงคลเกียรติชัย เกษตรกรผู้ประสบความสำเร็จและเป็นวิทยากรหลักของ อทส. น่าน สรุปว่าผู้ประสบความสำเร็จในอาชีพต้อง “ตั้งใจจริง หมั่นศึกษาหาความรู้ด้วยตนเอง ขยันอดทน ไม่ย่อท้อต่องานหนัก พัฒนาตลอดเวลา” (กู้ มงคลเกียรติชัย. สัมภาษณ์. 2544) ตัวแทนกลุ่มมะไฟจีน สรุปว่า ความสำเร็จต้องขึ้นอยู่กับ “สภาพภูมิอากาศที่เหมาะสม ได้รับความร่วมมือจากสมาชิก สินค้าต้องมีคุณภาพ ทำงานตรงเวลาและขายได้ราคาดี” (คำลอย มะโนชัย. สัมภาษณ์. 2544)

2.1.5 การตลาดพืชผลที่ผลิตได้ส่วนใหญ่จะวางขายกันในหมู่บ้าน ตลาดใกล้เคียง มีการส่งขายกันภายในจังหวัดและจังหวัดใกล้เคียง มีพ่อค้าคนกลางเข้ามาซื้อและจัดการในเรื่องราคา การรวมกลุ่มเพื่อให้มีอำนาจการต่อรอง ยังมีน้อยมาก เนื่องจากผลผลิตที่ขายได้มีจำนวนไม่แน่นอน ราคาผลผลิตก็มีความไม่แน่นอนเช่นเดียวกัน ขึ้นอยู่กับปริมาณผลผลิตโดยรวม นอกจากนี้ปริมาณของพืชผลก็มีจำนวนไม่มากนัก เนื่องจากพื้นที่ในการเกษตรมีจำนวนน้อย จึงทำให้การตลาดในด้านพืชผลที่ประสบอยู่ไม่มีการขยายตัวมากนัก เกษตรกรส่วนใหญ่ยังคงประกอบอาชีพทางด้านกิจกรรมที่เป็นแบบปลูกเพื่อกินเพื่อใช้ การผลิตเพื่อป้อนผลผลิตเข้าสู่ตลาดพืชผลนั้นยังมีน้อย และควรต้องได้รับการส่งเสริม

2.2 กลุ่มประมง

2.2.1 ลักษณะอาชีพเป็นการทำประมงน้ำจืดในจังหวัดน่าน นอกจากการจับปลาในแหล่งน้ำตามธรรมชาติแล้ว ยังมีอีกลักษณะหนึ่ง ได้แก่ การเลี้ยงปลาในบ่อและในกระชัง ซึ่งมีทั้งรูปแบบที่เลี้ยงตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงที่ไม่มุ่งการเลี้ยงเพื่อขาย หากเพื่อการบริโภคภายในครัวเรือน เมื่อมีเหลือพอจึงขาย และอีกรูปแบบหนึ่งเป็นการเลี้ยงเชิงธุรกิจที่มุ่งการขายเป็นหลัก ในที่นี้ขอกล่าวเฉพาะกรณีหลัง ซึ่งมีข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ผู้เลี้ยงปลาในหมู่บ้านจะมีการรวมตัวเพื่อรับพันธุ์ปลาหุบติ่มจากร้านขายอาหารปลาในตลาดมาเลี้ยงพร้อมทั้งเบ็ดอาหารปลาเพื่อการเลี้ยงและเฝ้าดูแลรักษาปลาอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งปลาโตได้ขนาดในระยะ 4 – 7 เดือน ทางร้านเจ้าของปลาจึงมารับซื้อ ผู้เลี้ยงจะเริ่มมีรายได้ประมาณร้อยละ 20 ของราคาปลา ภายหลังการหักค่าใช้จ่ายต่างๆ ได้แก่ ค่าอาหารปลา และจำนวนปลาที่ตายไป อีกร้อยละ 80 เป็นของเจ้าของปลา วิถีชีวิตของกลุ่มผู้เลี้ยงปลาค่อนข้างมีเงื่อนไขโดยจะต้องเฝ้าระวังดูแลปลาตลอดทั้งวันและคืน

2.2.2 จุดเริ่มต้นของการเข้าสู่อาชีพ เริ่มจากเหตุผลที่แตกต่างกัน เช่น บางรายเริ่มจากความสนใจส่วนตัว ติดตามข่าวสารจากวิทยุ โทรทัศน์ หรือได้เห็นผู้อื่นทำสำเร็จมาแล้ว หรือจากตลาดมีความต้องการปลา หรือได้ไปชมตัวอย่างกิจการ หรือมีเพื่อนและผู้อื่นมาแนะนำชักชวนให้เข้าร่วมกลุ่มผู้สนใจการเลี้ยงปลา กรณีการเลี้ยงปลาเชิงธุรกิจนั้น กลุ่มผู้สนใจจะได้รับพันธุ์ปลา

ทับทิมจำนวนหนึ่งจากทางร้านเจ้าของปลา และมีหลายรายที่เป็นลูกค้ากู้เงินลงทุนจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.)

2.2.3 ผลผลิตทางด้านการประมง เนื่องจากอาชีพประมงนี้ส่วนใหญ่จะทำเป็นอาชีพเสริม ไม่ใช่อาชีพหลัก ดังนั้น ผลผลิตที่ได้จากการประมงจึงมีไม่มากนัก ปลาที่จับได้ตามแหล่งน้ำธรรมชาติส่วนใหญ่จะเป็นปลาช่อน ปลานิล ปลาไหล ปลาหมอไทย ปลาเลื่อม ฯลฯ และปลาที่นิยมเลี้ยงขาย ได้แก่ ปลานิล ปลาไน ปลาดุก และปลาดตะเพียน ฯลฯ มูลค่าที่ได้จากกลุ่มอาชีพนี้ จะประมาณ 115 ล้านบาท (สถิติปี พ.ศ. 2542, สำนักงานพาณิชย์จังหวัดน่าน 2542)

จากข้อมูลส่วนหนึ่งที่เป็นทักษะและข้อเท็จจริงที่ได้จากการประชุมเมื่อวันที่ 27 พฤศจิกายน 2544 ที่สำนักงานประกันสังคม จังหวัดน่าน มีสาระสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการประมงดังนี้

“การประมงทำกันน้อย มีการเลี้ยงเพื่อขายโดยการตั้งร้านขายตรงนั้นเลย เช่น ในอ่างเก็บน้ำเขื่อน ฯลฯ ตั้งกลุ่ม 9 กลุ่ม ประสบความสำเร็จ ถึงจุดคุ้มทุน”

“มีกลุ่มอนุรักษ์ที่เข้มแข็ง มีวังปลา แหล่งปลาน้ำจืด 200 กว่าแห่ง มีปลาธรรมชาติมาก การจับปลาเพื่อขายจึงไม่ได้ราคาสูงซึ่งเป็นจุดหนึ่งที่อาชีพการเลี้ยงปลาไม่คุ้มหน้าในเชิงธุรกิจ”

“คนน่านมีฝีมือในการดูแลอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม มีความสามารถในการบริหารทรัพยากรธรรมชาติ จึงทำให้ไม่ได้แสดงถึงความสามารถในการขายปลา”

“มีกลุ่มอนุรักษ์ขอปลาจากหน่วยงานประมงไปปล่อยลงในแม่น้ำ 20 – 30 สาย เขาหวนแพนทรัพยากรมาก และมีความเข้มแข็งในเรื่องของการอนุรักษ์ปลา”

“มีการแปรรูปสัตว์น้ำที่กินได้ทั้งตัว คือ ปลามัน”

2.2.4 กระบวนการผลิต กลุ่มประมงที่จับปลาในแหล่งน้ำตามธรรมชาติก็ใช้วิธีการจับปลาแบบดั้งเดิม เช่น ใช้อวน ใช้แห เป็นต้น ผลจากการมีกลุ่มอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำเกิดขึ้นมากมาย ช่วยทำให้มีปลาชุมมากขึ้น เป็นผลให้ผู้จับปลาจับได้มากขึ้น แต่ก็ยังไม่มากพอที่จะเป็นอาชีพหลัก ส่วนกลุ่มที่เลี้ยงปลาในบ่อหรือในกระชัง ที่เป็นการเลี้ยงที่ยึดหลักแบบเศรษฐกิจพอเพียงนั้น ก็จะมีผู้ให้คำแนะนำที่เป็นนักวิชาการจากกรมประมง จากการศึกษาดูงานและจากผู้นำกลุ่ม นอกจากนี้ ยังมีสถานีประมงน้ำจืดจังหวัดน่าน ทำหน้าที่ศึกษาค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับพันธุ์ปลา มีการฟื้นฟูปลาหายาก ได้แก่ ปลาหม่อราย ปลาหมาน ปลาจาด และได้เป็นเรียนรู้ที่สำคัญสำหรับเยาวชนหรือเกษตรกรที่สนใจในอาชีพประมง มีการแจกพันธุ์ปลา และขายลูกปลาในราคาถูก เพื่อส่งเสริมให้มีการเลี้ยงปลา ส่วนกลุ่มที่เลี้ยงแบบเน้นทางธุรกิจนั้นก็ดำเนินการตามที่ถูกกำหนด ได้แก่ นำลูกปลามาเลี้ยงจำนวนหนึ่ง ดูแลให้อาหารตามระยะเวลาโดยเบิกถุงอาหารมาจากทางร้านเจ้าของปลาในระยะต้นๆ จะมีผู้มาแนะนำดูแลตรวจสภาพดินและน้ำในบ่อ ถ้าปลาตายจะต้องจดบันทึกและหักค่าใช้จ่าย เลี้ยงไปราว 4 – 7 เดือน จึงขายปลาให้แก่ทางร้านเจ้าของปลาตามขนาดและน้ำหนัก

ของตัวปลา การพัฒนากระบวนการผลิตไม่อาจเห็นได้อย่างชัดเจนว่ามีแผนหรือโครงการใดเป็นพิเศษ เพื่อพัฒนากระบวนการผลิต หรือผู้เลี้ยงปลาจะมีโอกาสได้ไปศึกษาดูงานเพิ่มเติมเพื่อกลับมาช่วย พัฒนางานหรือไม่ เป็นเพียงข้อสังเกตที่ยังไม่มีข้อมูลแจ่มชัดพอ

2.2.5 กลุ่มผู้เลี้ยงปลาเชิงธุรกิจจะขาดโอกาสในการจัดการค่อนข้างมาก เนื่องด้วย เจ้าของร้านปลาจะจัดการทุกขั้นตอนทั้งการคัดพันธุ์ปลา กระบวนการผลิตและจำหน่ายในท้องตลาด รวมทั้งการพิจารณาเพิ่มผลผลิต และการลดต้นทุนการผลิต ล้วนอยู่ในมือของเจ้าของร้านปลาทั้งสิ้น เว้นไว้แต่กรณีที่เลี้ยงปลาโดยอิสระก็จะต้องจัดการด้วยตนเองทุกขั้นตอน

2.3 การปศุสัตว์

2.3.1 การเลี้ยงสัตว์ในจังหวัดน่านมีมานานแล้ว ได้แก่ การเลี้ยงโค กระบือ ส่วนมากเป็นการเลี้ยงเพื่อใช้งานการเกษตร และการบริโภคในครัวเรือน โดยปล่อยให้หากินเองตามธรรมชาติ ที่เรียกว่า ปลอ่ยป่า ปลอ่ยตามสบาย ไม่ต้องเฝ้า จะพบเห็นอยู่เป็นกลุ่มๆ ช่วยเหลือดูแลกัน จะเลี้ยงกันมากแถวอำเภอเวียงสา และมักจะพบไปทั่วทุกอำเภอ การเลี้ยงแบบฟาร์มยังมีไม่มาก ส่วนมากเลี้ยงไก่ รองลงมาตามลำดับ ได้แก่ การเลี้ยงสุกร โค เป็ด และกระบือ (สำนักงานปศุสัตว์ จังหวัดน่าน, 2542) การเลี้ยงยังไม่เพียงพอกับความต้องการของประชาชน จึงจำเป็นต้องสั่งซื้อมาจากจังหวัดใกล้เคียงหรือต้องนำเข้าจากพม่า ลาว เนื่องจากยังมีข้อจำกัดเกี่ยวกับการขาดพันธุ์ที่ดี ตลาดไม่ค่อยแน่นอน และอาหารสัตว์มีราคาแพง (สำนักงานพาณิชย์จังหวัดน่าน. 2542 : 20, 98) เมื่อมองในภาพรวมเปรียบเทียบกันระหว่างจังหวัดในกลุ่มเขตภาคเหนือตอนบน รวม 8 จังหวัด (หรือเขต 5 ได้แก่ เชียงราย เชียงใหม่ น่าน พะเยา แพร่ แม่ฮ่องสอน ลำปาง และลำพูน) พบว่า จังหวัดน่านมีจำนวนเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์อยู่ในลำดับที่ 6 (กรมปศุสัตว์, 2542)

ลักษณะของอาชีพดังที่กล่าวนำมาข้างต้นเป็นการเลี้ยงสัตว์เพื่อขายในการบริโภคส่วนหนึ่ง อยู่ในวิถีชีวิตประจำวัน เช่น เลี้ยงไก่ชนบนบ่อปลา เลี้ยงหมูขุน เลี้ยงเป็ดเทศ เลี้ยงไก่ไข่ เลี้ยงหมูแม่พันธุ์ เลี้ยงนกกระทา เลี้ยงวัวขุน และเลี้ยงหมูพ่อพันธุ์ เป็นต้น

2.3.2 จุดเริ่มต้นของการประกอบอาชีพนี้แตกต่างกัน เช่น เลี้ยงตามบรรพบุรุษ บางคนก็มีความสนใจเลือกเข้ากลุ่ม ผู้ที่สนใจการเลี้ยงโคบางรายเริ่มจากการศึกษาค้นคว้าอ่าน เอกสารตำราด้วยตนเอง หรือไปดูกิจการของผู้อื่นหรือเริ่มจากประสบการณ์ความรู้ของตนที่ค่อย ๆ สะสมมา และบางรายเริ่มจากการเลี้ยงกบ เป็นต้น

2.3.3 ผลผลิตทางด้านปศุสัตว์ เนื่องจากการทำฟาร์มขนาดใหญ่มีน้อย ส่วนใหญ่ เลี้ยงสัตว์เพื่อบริโภคในครัวเรือน ผลผลิตทางด้านนี้จึงเป็นแหล่งรายได้เล็กๆ ของเกษตรกร ผู้ที่ยึด เป็นอาชีพ ก็มักจะมีผลผลิตจากการเลี้ยงจำนวนมาก โดยผนวกในเรื่องของการเพาะแม่พันธุ์เพื่อขาย หรือช่วยเหลือกันในกลุ่มผู้ทำปศุสัตว์เพื่อให้มีการเพิ่มผลผลิตด้วย

2.3.4 ในเรื่องของกระบวนการผลิตมีขั้นตอนการผลิตตามลักษณะของกิจการ เช่น เกษตรกรรายหนึ่งรายงานไว้ว่า เมื่อเกษตรกรรวมกลุ่มผู้สนใจร่วมกันได้แล้ว จะมีเจ้าหน้าที่ปศุสัตว์ ให้ความรู้และคำแนะนำ ประธานกลุ่มส่งเรื่องไปยังปศุสัตว์อำเภอผ่านไปยังปศุสัตว์จังหวัด เพื่อขอความเห็นชอบอนุมัติวงเงินลงมาที่ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.) และกลุ่มผู้เลี้ยงโค มารับเงินไปซื้อโคพันธุ์ชั้นดีจากจังหวัดอุดรธานี แล้วดำเนินการพัฒนาต่อไปตามความรู้โดยมีการรวมกลุ่มผู้เลี้ยง

นอกจากนี้คุณเชิดศักดิ์ คำศิลา นายสัตวแพทย์ ฝ่ายสุขภาพสัตว์ สำนักงานปศุสัตว์ จังหวัดน่าน ได้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับรูปแบบการเลี้ยงโคกระบือว่า มี 2 แบบกล่าวคือ

1. ปลอ่ยเลี้ยงตามป่าเสื่อมโทรมหรือทุ่งหญ้า โดยเจ้าของสัตว์จะรวมกลุ่มกันเลี้ยง บางฝูงจะมากถึง 200 ตัว ไล่ต้อนสัตว์ขึ้นไปเลี้ยงบนภูเขา แล้วแบ่งหน้าที่กันเข้าไปดูแล ซึ่งช่วงระยะเวลาในการเลี้ยงอาจจะนานเป็นเดือนหรือหลายเดือน

2. การเลี้ยงในพื้นที่ราบ ส่วนมากจะเลี้ยงเหมือนกับพื้นที่อื่นของประเทศ

การปรับปรุงพันธุ์

1) มีการคัดเลือกพันธุ์จากฝูง (การเลี้ยงแบบที่ 1)

2) ผสมเทียม (2 อำเภอ คือ อ.บัว และอ.เมือง) การเลี้ยงจะเป็นแบบเลี้ยงแบ่ง คือ ขายแล้วผู้เลี้ยงกับเจ้าของจะแบ่งกัน (เชิดศักดิ์ คำศิลา. สัมภาษณ์. 2544)

ผู้รู้ของท้องถิ่นอีกหลายท่านได้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมอีกว่าในปัจจุบันมีเกษตรกรเลี้ยงโค กระบือ มากถึงแสนคน ทางจังหวัดกำลังมีการฟื้นฟูและส่งเสริมการเลี้ยงโคกระบือ เนื่องจากได้เงินกู้หมู่บ้านละ 1 ล้านบาท และที่สถาบันเทคโนโลยีราชมงคลก็มีการทดลองเลี้ยงโคนมกว่า 30 ตัว ซึ่งในปัจจุบันเกษตรกรยังไม่มีการเลี้ยงโคนม

อีกตัวอย่างหนึ่งของกระบวนการผลิต คือ การเลี้ยงไก่สามสายเลือด เกษตรกรรายงานไว้ว่า ต้องมีพ่อและแม่พันธุ์ไก่ของตนเองทำให้เพาะลูกไก่ได้เอง โดยไม่ต้องเสี่ยงต่อโรคระบาดซึ่งมีอยู่มาก ใช้วัสดุธรรมชาติสร้างคอกหมูและโรงเรือนเลี้ยงไก่ไว้บนเนินสูง และทำรางไม้ไผ่รองน้ำที่จะชำระคอกหมูและมูลหมูให้ไหลลงไปตามรางสู่บ่อปลา ทำให้ประหยัดอาหารปลาได้ เป็นการใช้เทคนิคเรื่องพื้นที่จำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุด และต้นทุนต่ำ มีแผนการพัฒนากิจการผลิต โดยปรับปรุงโรงเรือนที่ชำรุด ซื่อต้อบใช้ฟักไข่ เพื่อการจำหน่ายลูกไก่และสร้างบ่อปูนซีเมนต์กักเก็บน้ำเพิ่ม นอกจากนี้กระบวนการผลิตหมูขุน ผู้เลี้ยงจะต้องมีพ่อและแม่พันธุ์ของตนเอง เลี้ยงลูกหมูทุกตัวเป็นหมูขุนจนได้น้ำหนักเฉลี่ย 100 กิโลกรัม/ตัว จึงขายได้ และมีโรงสีข้าวเป็นของตนเอง จัดซื้อวัตถุดิบนำมาผสมเป็นอาหารเอง ฉีดยาป้องกันโรคสัตว์ด้วยตนเอง มีแผนการพัฒนากิจการผลิตหมูและปลาคูควบคู่กันไป

ในการพัฒนาการผลิตนั้นเกษตรกรมีการศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมจากการดูงาน การอบรม และการสัมมนา พร้อมทั้งมีการขยายเครือข่าย เป็นต้น

2.3.5 ส่วนการตลาดนั้น บางรายมีการรวมกลุ่มและมีกำหนดการการประชุมกลุ่มเพื่อขายผลผลิตผลแก่บุคคลทั่วไป และเกษตรกร

จากข้อมูลทำให้ทราบว่า เกษตรกรมีทักษะชีวิตที่เกิดจากการรวมกลุ่มเพื่อการร่วมมือ สร้างเสริมความรู้ความเข้าใจในวิชาชีพเดียวกัน ก่อให้เกิดทักษะอาชีพที่ดีขึ้นด้วย มีการศึกษาดูงาน และเข้ารับการอบรมความรู้ เทคนิคต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง มีการใช้ภูมิปัญญาด้านการปศุสัตว์เข้ามาช่วยพัฒนา กิจกรรมของตนให้ดีขึ้น เช่น การรู้จักใช้วัชพืชมารักษาโคกระบือและโรงเรือนไก่ ตลอดจนทำรางขำระมูลหมู และไถ่ลงสู่บ่อปลาเพื่อเป็นอาหารแก่ปลาอีกต่อหนึ่ง ช่วยลดต้นทุนค่าอาหารปลา มีการใช้ทักษะการจัดการในการรวมกลุ่มเพื่อการค้าขาย เป็นต้น

2.4 กลุ่มแปรรูป

2.4.1 การแปรรูปผลิตภัณฑ์อาจจำแนกได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ ๆ กล่าวคือ

1) การแปรรูปผลิตภัณฑ์อาหารจากสัตว์และเนื้อสัตว์ เช่น แหนม น้ำปูไข่เค็มไอโอดีน ปลาแห้ง เป็นต้น

2) การแปรรูปผลิตภัณฑ์จากพืชผลการเกษตร ประเภทนี้มีการแปรรูปเกิดขึ้นมาก เห็นได้จากงานแสดงหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ของจังหวัดน่าน เมื่อเดือนสิงหาคม 2544 จากจำนวน 99 รายการ มีผลิตภัณฑ์ของการแปรรูปพืชผลการเกษตรมากกว่าครึ่ง เช่น ชาเขียว ใบหม่อน แปรรูปมะไฟจีน แปรรูปกล้วย แปรรูปผลผลิตการเกษตร ลำไยอบแห้ง ไม้กวาด ผลิตภัณฑ์จากไม้ไผ่ การทอผ้า หน่อไม้อัดปิ้ง กระเป๋ากาบกล้วย หมวกไม้ไผ่ เพอร์นิเจอร์หวาย และรูปหอมสมุนไพรไฉ่ฉาง เป็นต้น

2.4.2 จุดเริ่มต้นของการเข้าสู่อาชีพ พอมจะมีตัวอย่างให้เห็นได้บ้าง เช่น มะไฟจีนอบแห้ง ผู้ที่ทำเริ่มจากได้เห็นบรรพบุรุษทำมาก่อนเป็นตัวอย่าง หรือมีผู้แนะนำให้ทำ เคยทำมาก่อนแล้วหยุดไป ต่อมาทาง อบต. ให้เงินสนับสนุน 10,000.- บาท จึงได้ทำต่อ ส่วนข้าวหลาม ผู้ที่ทำมีได้กล่าวถึงจุดเริ่มต้น หากแต่ได้รับการช่วยเหลือด้านเงินทุนกู้ยืมจาก ธกส. จึงได้ประกอบเป็นอาชีพหลักเรื่อยมา เพราะฝีมือการผลิตเป็นที่ยอมรับของตลาด

2.4.3 ผลผลิตจากกลุ่มแปรรูป จะเห็นได้ว่ามีจำนวนผลิตภัณฑ์ของการแปรรูปเกิดขึ้นมากมายและมากชนิด ซึ่งอาจสืบเนื่องมาจากองค์กรของรัฐทำหน้าที่ผลักดันในด้านของการให้ความรู้แก่เกษตรกร เช่น มีวิทยากรเข้าไปแนะนำช่วยเหลือ สอนวิธีการให้ ในด้านการให้เงินทุนในการผลิตโดยผ่านทางกองทุนหมู่บ้าน หรือเงินสนับสนุนจากองค์กรเอกชน เป็นต้น ทำให้ขณะนี้ผลิตภัณฑ์แปรรูปมีจำนวนมากขึ้น การแปรรูปบางชนิดก็มีการรวมตัวกันและพยายามไปให้ถึงการ

ควบคุมคุณภาพมาตรฐาน เช่น ชาเขียวใบหม่อน แต่ก็ยังมีผลิตภัณฑ์อีกหลายชนิดที่ยังต้องการ
ผ่นักกำลังเพื่อยกระดับสินค้าแปรรูปเหล่านี้ เช่น มะไฟจีนอบแห้ง เพอร์นิเจอร์หวาย ปอสา เป็นต้น

2.4.4 กระบวนการแปรรูปผลิตภัณฑ์แต่ละชนิดล้วนมีขั้นตอนเฉพาะแตกต่างกัน
กันไปตามชนิดของผลิตภัณฑ์ ในที่นี้จะกล่าวพอเป็นตัวอย่าง สัก 2 – 3 รายการ ดังนี้

มะไฟจีนอบแห้ง มีขั้นตอนการผลิต ดังนี้

1. คัดเลือกพันธุ์ที่ดีที่ต้น
2. ล้างน้ำ 3 – 4 ครั้ง
3. เด็ดชั้วออก
4. หมักเกลือ 2 – 4 ชั่วโมง โดยใช้เกลือคลุก 3 ก.ก. / 1 ถู
5. บีบเมล็ดออก
6. คลุกน้ำตาล 3 ก.ก. / 1 ก.ก.
7. ตากแดดจัดๆ คน 3 - 4 ครั้ง จนตากแห้ง ตกทราย มีน้ำตาลเกาะราว 3 แด่ ก็แห้งใช้ได้
8. บรรจุกล่องจำหน่าย

ข้าวหลาม มีกระบวนการผลิต ดังนี้

1. ซื่อและคัดคุณภาพข้าวเหนียวที่อำเภอดำรงวิทย
2. เตรียมไม้ข้าวหลาม (จากไม้ไผ่ชนิดหนึ่ง)
3. เตรียมมะพร้าวที่แก่เต็มที่ (ซื่อจากต่างถิ่น)
4. คั้นน้ำกะทิผสมใบเตยสด
5. กะสัดส่วนการทำและรสชาติตามประสบการณ์

6. ให้ความสำคัญในส่วนผสมที่เข้มข้น
7. เลี่ยงไฟอ่อนๆ ในการเผาจนสุกได้ที่

ชาใบหม่อน เป็นพืชเศรษฐกิจ เป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน มีกระบวนการผลิต ดังนี้

1. คัดใบหม่อนที่มีคุณภาพ (พันธุ์ บุรีรัมย์ 60)
2. ล้างทำความสะอาด แยกก้านใบออก หั่นใบขนาด 2×4 ซม.²
3. นำใบไปลวกในน้ำร้อนเดือดที่ 80°C เป็นเวลา 20 วินาที
4. ล้างด้วยน้ำเย็นเพื่อคงสภาพสีเขียว ผึ่งแดด เช็ดน้ำ
5. นำมาคั่วในกะทะใช้ไฟอ่อนๆ 50 นาที / กระทะ
6. นำเข้าตูอบไมโครเวฟที่อุณหภูมิ 30°C ราว 1 ชม.
7. พอแห้งได้ใบชาใบหม่อนคุณภาพดี บรรจุใส่ซองพลาสติกหรือซองเยื่อกระดาษ

แต่ละรายการล้วนมีแผนการพัฒนาลิตรภัณฑ์ โดยพยายามที่จะดำรงรักษามาตรฐานคุณภาพและราคาให้นานที่สุด ชาวไบหม่อนมีการเตรียมสั่งซื้อเครื่องอบแห้งด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่เพื่อลดต้นทุนผลิตและขยายการผลิตรวมทั้งส่งไปขายยังต่างประเทศใกล้เคียง เช่น สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

2.4.5 การตลาด มีทั้งการขายตรง การขายทั่วไป และส่งขายไปภายในอำเภอและต่างอำเภอ โดยวิธีการส่งขายเองบ้าง หรือมีแม่ค้าและพ่อค้ามารับไปขายอีกต่อหนึ่ง ส่วนชาวไบหม่อนมีการขายตามร้านค้า สถานที่ท่องเที่ยว และตลาดในกรุงเทพฯ ในอนาคตการตลาดจะเป็นอย่างไร ไม่ได้มีการกล่าวถึงอย่างชัดเจน

อาชีพการแปรรูปผลิตภัณฑ์ส่วนใหญ่ยังเป็นการทำในครัวเรือน ซึ่งน่าจะช่วยเสริมสร้างทักษะชีวิต ทั้งในด้านความเข้าใจ ความร่วมมือ และความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัวได้ดี เห็นได้ชัดว่าวิธีการแปรรูปนั้นๆ ล้วนเป็นภูมิปัญญาทางการแปรรูปผลิตภัณฑ์การเกษตรที่ทำกันมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน ส่วนทักษะการจัดการมีวิวัฒนาการไปตามกระแสสังคม โดยประยุกต์วิธีการความรู้ใหม่ๆ เข้าไปใช้ เช่น การขายตรง และฝากขาย ทำให้เกิดทักษะอาชีพที่พัฒนาด้วย มีการเรียน การถ่ายทอด และส่งเสริมเกิดขึ้นตลอดเวลา เพื่อเป็นมรดกทางสังคมสืบต่อไปยังรุ่นลูกหลาน

ประการสำคัญที่สมควรกล่าวถึงอย่างยิ่งก็คือ “ผลิตภัณฑ์แปรรูปได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ส่งไปจำหน่ายในกรุงเทพมหานคร

ส่วนผลิตภัณฑ์แปรรูปอันเกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นและได้รับการประกาศอย่างเป็นทางการของจังหวัดน่านให้เป็นผ้าที่เป็นเอกลักษณ์ประจำจังหวัดน่านเมื่อวันที่ 27 ตุลาคม 2543 คือ ผ้าลายน้ำไหล ซึ่งได้รับการยกย่องว่าเป็น “ราชินีแห่งความงามของลายผ้าเมืองเหนือ” (วีระพล วงศ์เจริญ. 2543)

2.5 บริการทางการเกษตร

2.5.1 การผลิตทางการเกษตรในอดีตเกษตรกรทำทุกขั้นตอนตั้งแต่หาพันธุ์พืชเตรียมดิน เพาะปลูก ดูแลบำรุงรักษา เก็บเกี่ยว และนำไปขายที่ตลาดในส่วนที่เหลือจากการบริโภคในครัวเรือน เมื่อการเกษตรเริ่มเข้าสู่การเกษตรแบบตลาด หรือการเกษตรเพื่อการค้า จำเป็นต้องเพิ่มผลผลิตอาจจะเป็นการเพิ่มผลผลิตต่อไร่ หรือเพิ่มผลผลิตโดยการขยายพื้นที่ แต่การเกษตรในลักษณะนี้ต้องใช้เงินทุนมากขึ้น ใช้ความรู้เกษตรสมัยใหม่เพิ่มขึ้น ความพร้อมของเกษตรกรไม่มีพอ จำเป็นต้องอาศัยผู้อื่นในการได้มาซึ่งพันธุ์พืชที่ดี ต้องการรถไถเพื่อไถที่ทำกินซึ่งลำพังแรงคนและแรงสัตว์เช่นอดีตทำได้ไม่ทันตามฤดูกาล เมื่อจะเก็บเกี่ยวผลผลิตก็เช่นเดียวกัน ไม่สามารถทำได้ทันเวลา ซึ่งค่อนข้างสิ้น พืชผลจะเสียหายจึงต้องอาศัยบริการเหล่านี้ทำให้เกิดธุรกิจบริการทางการเกษตรขึ้น ในปัจจุบันตัวเลขรายได้ประชาชาติในอดีตกำหนดว่ารายได้สาขาการเกษตรนั้นให้คำนวณ

จาก การเกษตรกรรม ประมง ปศุสัตว์ และป่าไม้ รวมผลผลิตกันจากป่า ต่อมาให้คำนวณจาก บริการทางการเกษตร และการแปรรูปทางการเกษตร แสดงให้เห็นว่ามูลค่าจากการบริการทางการ เกษตรนั้นมีขนาดและจำนวนมากพอจะมีโอกาสจะเพิ่มต่อไปอีก

2.5.2 จุดเริ่มต้นของการเข้าสู่อาชีพ เนื่องด้วยมีโอกาสทำรายได้ดีสำหรับผู้มี เงินทุนที่จะจัดบริการรถไถเพื่อปรับพื้นที่การเกษตร ขุดบ่อปลา ไถไร่ข้าวโพด เก็บเกี่ยวผลผลิต รับจ้างสีข้าวโพด สูบน้ำด้วยไฟฟ้า สำหรับเกษตรกรผู้ไม่มีที่ทำกินของตนเอง สามารถหารายได้โดย การรับจ้างปลูกพืช เก็บเกี่ยวผลผลิต และขนส่งผลผลิต

2.5.3 ผลผลิตของการบริการทางการเกษตร จังหวัดน่านแม้เป็นพื้นที่เกษตรกรรม มีการเพาะปลูกพืชมากมายหลายชนิด แต่เนื่องจากมีพื้นที่ในการเกษตรน้อยและส่วนใหญ่ยังใช้ แรงงานภายในครอบครัวมากกว่าการใช้บริการทางการเกษตร เพราะยังเป็นการเกษตรเพื่อการค้า และอุตสาหกรรมในอัตราที่ไม่สูงมาก อย่างไรก็ตามก็มีการจ้างเพื่อให้เข้ามาทำงานแทนเกษตรกร โดยรับค่าจ้าง แต่กิจกรรมประเภทนี้โดยรวมในจังหวัดน่านยังมีน้อยมาก

2.5.4 กระบวนการผลิต งานที่ทำเป็นฤดูกาลและเขตตลาดกว้างจำเป็นต้องใช้ วิธีการประชา-สัมพันธ์และคอยรับงานแล้วไปดำเนินการให้แล้วเสร็จ ที่ทำอยู่ในปัจจุบัน เช่น

- การรับจ้างทำงานทางเกษตรโดยใช้แรงงาน
- รถไถ
- เครื่องสูบน้ำไฟฟ้า

3. ความคาดหวังของเกษตรกร

ความคาดหวังที่จะประสบความสำเร็จตามที่พึงประสงค์ (Self – actualization) ในกรณีนี้ จะศึกษาผ่านทัศนะของเกษตรกรที่มีต่อเกษตรกรผู้ประสบความสำเร็จในอาชีพ และตัวชี้วัดความสุข ของเกษตรกรโดยเป็นทั้งความสุขส่วนตัวของเกษตรกรเอง และความสุขของครอบครัวเกษตรกร ผู้วิจัย นำข้อมูลดังกล่าวมาประมวลเข้าด้วยกันแล้วจำแนกเป็น 4 ด้านคือ ด้านเศรษฐกิจ ด้านคุณลักษณะ ด้านทักษะ และด้านทำประโยชน์ต่อผู้อื่น เพื่อใช้เป็นตัวตั้งในการนำไปเปรียบเทียบกับสภาพจริงของ เกษตรกร จะทำให้เห็นช่องว่างในชีวิตจริงของเกษตรกรต่อไป

3.1 ทัศนะของเกษตรกรที่มีต่อผู้ประสบความสำเร็จในอาชีพ

ทัศนะของเกษตรกรที่มีต่อผู้ประสบความสำเร็จในอาชีพนั้นได้มาโดยการสอบถาม เกษตรกรจังหวัดน่านจำนวน 115 คน ที่มาร่วมงานหนึ่งผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบลในเดือนสิงหาคม 2544 ผู้วิจัยได้ประมวลมา และจำแนกเป็น 4 ด้าน กล่าวคือ

1) ด้านเศรษฐกิจ

- มีบ้าน มีฐานะ มีเงินเก็บ
- มีกิจการเป็นของตนเอง
- ไม่เคยกู้ยืมใคร
- มีรายได้ดีจากอาชีพที่ทำ

2) ด้านคุณลักษณะ

- มีความพยายาม
- ขยัน อดทน
- เป็นผู้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์
- ใฝ่รู้ ไปดูงานจากแหล่งต่าง ๆ ประจำ
- ทำอะไรต้องมีพื้นฐานในสิ่งที่ทำมาก่อน

3) ด้านทักษะอาชีพ

- ทำการเกษตรได้ผลดี
- มีความรู้และประสบการณ์มาก
- ทำอาชีพได้ดีจนเป็นแบบอย่างแก่ผู้อื่น
- ใช้ประโยชน์จากที่ทำกิน ทำให้มีรายได้ตลอดปี

4) ด้านทำประโยชน์ต่อผู้อื่น

- เผยแพร่ความรู้แก่คนทั่วไป (วิทยากร)
- ให้ความช่วยเหลือผู้อื่น
- สร้างงานให้ชาวบ้าน
- ได้รับเชิญจากหน่วยงานราชการเป็นประจำ
- ได้รับการยอมรับจากคนโดยทั่วไป
- เป็นผู้ออกแบบให้ผู้อื่น
- ได้รับเลือกเป็นตัวแทนของหมู่บ้าน

จากทักษะของเกษตรกรที่มีต่อผู้ประสบความสำเร็จในอาชีพนี้ สามารถสะท้อนให้เห็นถึงการให้คุณค่าแก่คุณลักษณะและทักษะรวมไปถึงเป้าหมายของชีวิตที่เกษตรกรต้องการ ซึ่งจะเป็นองค์ความรู้ที่สำคัญที่ผู้วิจัยสามารถนำไปเป็นข้อมูลในการพัฒนาคุณลักษณะและทักษะของเกษตรกรในระยะต่อไป

3.2 ความสุขของเกษตรกรและครอบครัวเกษตรกร

ทัศนะของเกษตรกรต่อความสุขทั้งของตนเองและของครอบครัว เป็นความคาดหวังในชีวิต ถ้าได้ตามที่คาดหวังถือว่าได้ประสบความสำเร็จตามที่พึงหวัง

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาและวิเคราะห์ผลเรื่องตัวชี้วัดความสุขของครอบครัวเกษตรกร ซึ่งได้เก็บข้อมูลจาก เกษตรกรอำเภอเมือง อำเภอบ้านหลวง กิ่งอำเภอภูเพียง จำนวนประมาณ 100 คน ข้อมูลที่ได้ สรุปเรียงตามลำดับมาจากมากไปหาน้อย ดังต่อไปนี้

3.2.1 ความสุขส่วนตัวของเกษตรกรชายและเกษตรกรหญิงที่เหมือนกัน

1. ราคาผลผลิตสูง	2. มีที่ดินเป็นของตนเอง
3. สภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวย	4. ผลผลิตเพียงพอกับการบริโภค
5. กำไรของผลผลิต	6. ที่ดินอุดมสมบูรณ์
7. มีตลาดรองรับผลผลิต	8. อาชีพเสริม
9. เครื่องมือประกอบอาชีพ	10. ไม่มีหนี้สิน
11. มีเงินใช้หนี้ ธกส.	12. มีแหล่งเงินทุน
13. รายได้เพียงพอกับรายจ่าย	14. นำประสบการณ์มาใช้กับอาชีพ
15. ชุมชนช่วยเหลือซึ่งกันและกัน	

3.2.2 ความสุขส่วนตัวของเกษตรกรหญิงที่ต่างจากเกษตรกรชาย

1. ผลิตสินค้าได้ โดยไม่ใช้ปุ๋ย	2. มีผลผลิตที่ดี
3. นำไปขายได้เอง	4. ภูมิใจที่ตนเองเป็นเกษตรกร
5. รัฐบาลประกันราคาสินค้า	6. มีเงินทุนเพียงพอ
7. เลี้ยงครอบครัวได้	8. ไม่มีที่ทำกินแต่มีความสุข
9. เศรษฐกิจพอเพียง	10. ภูมิใจที่นายกเป็นคนเหนือ
11. ไม่ต้องไปกรุงเทพฯ	

3.2.3 ความสุขส่วนตัวของเกษตรกรชายที่ต่างจากเกษตรกรหญิง

1. ปลูกพืชผักสวนครัวบริโภคเอง	2. น้ำไม่ท่วม
3. ได้ทำไร่ ทำนา	4. สืบสานอาชีพบรรพบุรุษ
5. ความเอาใจใส่ของรัฐบาล	6. มีเงินฝากธนาคาร
7. สุขภาพแข็งแรง	8. มีเครื่องอำนวยความสะดวก

ความสุขในทัศนะของเกษตรกรหญิงจะให้ความสำคัญกับครอบครัวมากกว่าชุมชน ตรงข้ามกับเกษตรกรชายให้ความสำคัญต่อครอบครัวน้อยกว่าชุมชน แต่ทั้งสองเพศสนใจในเรื่องอาชีพพอ ๆ กัน

3.2.4 ความสุขของครอบครัวเกษตรกรชายและเกษตรกรหญิงที่เหมือนกัน

1. บุตรเรียนระดับอุดมศึกษา	2. สุขภาพแข็งแรง
3. มีเงินฝากธนาคาร	4. รายได้เพียงพอกับรายจ่าย
5. ประหยัด	6. ความดีของบุตรและภรรยา
7. ความอบอุ่นของครอบครัว	8. ตัวบุตร
9. มีบ้านเป็นของตัวเอง	10. เครื่องอำนวยความสะดวก
11. ทำบุญตักบาตร	12. ผลผลิตดี
13. ช่วยกันทำงาน	14. มีอาชีพทำเอง
15. 30 บาทรักษาทุกโรค	

3.2.5 ความสุขครอบครัวของเกษตรกรหญิงที่ต่างจากเกษตรกรชาย

1. ครอบครัวสุขสบาย	2. ได้รับการยอมรับจากสังคม
3. ได้รับการดูแลจากลูก ๆ	4. อยู่กันพร้อมหน้า
5. มีบ้านสะอาดน่าอยู่	6. มีรถเป็นของตนเอง
7. มีร้านขายของเป็นของตนเอง	8. ไม่ทิ้งถิ่นฐานไปทำงานที่อื่น

3.2.6 ความสุขครอบครัวของเกษตรกรชายที่ต่างจากเกษตรกรหญิง

1. บุตรมีการศึกษาสูง	2. ไม่มีหนี้สิน
3. ไม่เล่นการพนันและเสพยาเสพติด	4. บุตรรับราชการ
5. เป็นตัวอย่างที่ดีของบุตร	6. เป็นที่รักของคนรอบข้าง
7. ไม่ทะเลาะเบาะแว้ง	8. บุตรขายบวช
9. ปลูกพืชผักสวนครัวทานเอง	

ความสุขในทัศนะของเกษตรกรหญิงจะให้ความสำคัญกับครอบครัวมาก ในขณะที่เกษตรกรชายให้ความสำคัญกับบุตรและการปฏิบัติตนค่อนข้างมากกว่าอย่างอื่น

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลในเรื่องตัวชี้วัดความสุขของเกษตรกรและครอบครัวเกษตรกรสามารถสะท้อนให้เห็นว่า ความสุขของเกษตรกรนั้น ผูกพันอยู่กับเรื่องของการประกอบอาชีพเป็น

อย่างมาก และสะท้อนให้เห็นถึงปัญหาที่เกษตรกรประสบอยู่หรือเป้าหมายที่ยังไปไม่ถึง หรือช่องว่างเป็นสำคัญ ข้อค้นพบนี้จะสามารถนำไปใช้เป็นเป้าหมายเพื่อสร้างแรงจูงใจในการพัฒนาคุณลักษณะ และทักษะทางอาชีพของเกษตรกรในระยะต่อไปได้

จากการวิเคราะห์ข้อมูลในเรื่องตัวชี้วัดความสุขส่วนตัวและครอบครัวของเกษตรกรสามารถสรุปได้เป็น 4 ด้านดังนี้

ด้านเศรษฐกิจ

1. ราคาผลผลิตสูง	2. มีที่ดินของตนเอง
3. สภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวย	4. ผลผลิตเพียงพอต่อการบริโภค
5. กำไรของผลผลิต	6. ที่ดินเคยสมบูรณ์
7. มีตลาดรองรับ	8. อาชีพเสริม
9. เครื่องมือประกอบอาชีพ	10. ไม่มีหนี้สิน
11. มีเงินใช้หนี้ ธกส.	12. มีแหล่งเงินกู้
13. รายได้เพียงพอกับรายจ่าย	14. รัฐบาลประกันราคาสินค้า
15. มีเงินทุนเพียงพอ	16. เศรษฐกิจพอเพียง
17. มีเงินฝากธนาคาร	18. มีร้านขายของเป็นของตนเอง

ด้านคุณลักษณะ

1. นำประสบการณ์มาใช้กับอาชีพ	2. ภูมิใจที่ตนเองเป็นเกษตรกร
3. สุขภาพแข็งแรง	4. ประหยัด
5. ไม่เล่นการพนันและยาเสพติด	6. ไม่ทิ้งถิ่นฐานไปทำงานที่อื่น

ด้านทักษะอาชีพ

1. ผลิตสินค้าได้โดยไม่ใช้ปุ๋ย	2. มีผลผลิตที่ดี
3. นำไปขายได้เอง	4. บุตรเรียนระดับอุดมศึกษา

ด้านทำประโยชน์ต่อผู้อื่น

1. ชุมชนช่วยเหลือซึ่งกันและกัน	2. เลี้ยงครอบครัวได้
3. สืบสานอาชีพบรรพบุรุษ	4. ความดีของบุตรและภรรยา
5. สุขภาพของครอบครัว	

เมื่อนำผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่เป็นความคาดหวังของเกษตรกร ซึ่งประกอบด้วยทักษะของเกษตรกรที่มีต่อผู้ประสบความสำเร็จในอาชีพและตัวชี้วัดความสุขของเกษตรกรและครอบครัวเกษตรกรมาสรุปรวมกันใน 4 ด้าน จะมีผลดังต่อไปนี้

A : เป็นความสุขของเกษตรกรและครอบครัวเกษตรกร

B : เป็นทักษะของเกษตรกรที่มีต่อผู้ประสบความสำเร็จในอาชีพ

<u>ด้านเศรษฐกิจ</u>	A	B
1. ราคาผลผลิตสูง	/	-
2. มีที่ดินของตนเอง	/	-
3. สภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวย	/	-
4. ผลผลิตเพียงพอต่อการบริโภค	/	-
5. กำไรของผลผลิต	/	-
6. ที่ดินมีความสมบูรณ์	/	-
7. มีตลาดรองรับ	/	-
8. อาชีพเสริม	/	-
9. เครื่องมือประกอบอาชีพ	/	-
10. ไม่มีหนี้สิน	/	-
11. มีเงินใช้หนี้ ธกส.	/	-
12. มีแหล่งเงินทุน	/	-
13. รายได้พอเพียงกับรายจ่าย	/	-
14. รัฐบาลประกันราคาสินค้า	/	-
15. มีเงินทุนเพียงพอ	-	/
16. เศรษฐกิจพอเพียง	/	-
17. มีเงินฝากธนาคาร	/	-
18. มีบ้าน มีฐานะ มีเงิน	-	/
19. มีกินการเป็นของตนเอง	-	/
20. มีรายได้ดีจากอาชีพที่ทำ	-	/
<u>ด้านคุณลักษณะ</u>	A	B
มีความพยายาม	-	/
ขยัน อดทน	-	/

<u>ด้านคุณลักษณะ (ต่อ)</u>	A	B
3. เป็นผู้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์	-	/
4. ใฝ่รู้ ใฝ่งานจากแหล่งต่างๆ ประจำ	-	/
5. ทำอะไรต้องมีพื้นฐานในสิ่งที่ทำมาก่อน	/	/
6. ภูมิใจที่เป็นเกษตรกร	/	-
7. สุขภาพแข็งแรง	/	-
8. ประหยัด	/	-
<u>ด้านทักษะอาชีพ</u>	A	B
1. ทำการเกษตรได้ผลดี	/	/
2. มีความรู้/ประสบการณ์มาก	-	/
3. ทำอาชีพได้ดีจนเป็นแบบอย่างแก่ผู้อื่น	-	/
4. ใช้ประโยชน์จากที่ทำกิน ทำให้มีรายได้ตลอดปี	-	/
5. ผลิตสินค้าได้โดยไม่ใช้ปุ๋ย	/	-
6. นำไปขายได้เอง	/	-
<u>ด้านการทำประโยชน์ต่อผู้อื่น</u>	A	B
1. เผยแพร่ความรู้แก่คนทั่วไป (วิทยากร)	-	/
2. ให้ความช่วยเหลือผู้อื่น	/	/
3. สร้างงานให้ชาวบ้าน	-	/
4. ได้รับเชิญจากหน่วยงานราชการเป็นประจำ	-	/
5. ได้รับการยอมรับจากคนทั่วไป	-	/
6. เป็นผู้ออกแบบให้ผู้อื่น	-	/
7. ได้รับเลือกเป็นตัวแทนของหมู่บ้าน	-	/
8. เลี้ยงครอบครัวได้	/	-
9. ความดีของบุตรธิดา	/	-
10. สืบสานอาชีพบรรพบุรุษ	/	-

3.3 สิ่งที่เป็นจริงของเกษตรกร

จากความคาดหวังของเกษตรกรดังที่ได้กล่าวมานั้น เมื่อศึกษาส่วนที่เป็นจริงของเกษตรกร โดยมองผ่านความเดือดร้อนของราษฎรในหมู่บ้านและความต้องการให้รัฐบาลช่วยเหลือจากรายงาน ผลเบื้องต้นสำมะโนหมู่บ้าน พ.ศ. 2542 ของสำนักงานสถิติจังหวัดน่าน สรุปได้ดังนี้

สำนักงานสถิติจังหวัดน่าน (2543) ได้นำเสนอผลเบื้องต้นสำมะโนหมู่บ้าน พ.ศ. 2542 เรื่อง ความเดือดร้อนของราษฎรและความต้องการให้รัฐบาลช่วยเหลือ 10 อันดับแรก

ความเดือดร้อน	3.1 ต้องการให้รัฐช่วยเหลือ
1. ขายผลผลิตได้ราคาต่ำ	1. หางานให้ทำ/หาอาชีพเสริมให้ราษฎร
2. ไม่มีทุนในการประกอบอาชีพ	2. ให้กู้ยืมเงินทุนในการประกอบอาชีพ
3. ตกงาน ไม่มีงานทำ	3. ประกันราคาผลผลิตทางการเกษตร
4. ไม่มีที่ดินทำกิน	4. ออก น.ส.3/เอกสารสิทธิ์ในที่ดินราษฎร
5. แล้งจัด	5. ช่วยพยุงราคาข้าว/ผลผลิตทางการเกษตร
6. ปัญหายาเสพติด	6. จัดหาที่ดินทำกิน
7. ป่วย/ยาปราบศัตรูพืชราคาแพง	7. ส่งเสริมอาชีพ/ฝึกอาชีพให้ราษฎร
8. การคมนาคมไม่สะดวก	8. ทำระบบเข้าหมู่บ้าน/เชื่อมโยงระหว่างหมู่บ้าน
9. ขาดแคลนพันธุ์พืช	9. แก้ปัญหายาเสพติด/การพนัน
10. นำผลผลิตไปขายไม่สะดวก	10. หาดตลาดจำหน่ายสินค้าเกษตร

หากนำประเด็นทั้ง 20 ประเด็นมาจัดกลุ่มเป็น 4 ด้าน เพื่อให้สอดคล้องกับการวิเคราะห์ เรื่องตัวชี้วัดความสุขของเกษตรกรและครอบครัวของเกษตรกร โดยสามารถจัดเรียงแสดงรายละเอียด ได้ดังนี้ คือ ด้านเศรษฐกิจ ด้านคุณลักษณะ ด้านทักษะอาชีพ และด้านทำประโยชน์ให้กับผู้อื่น ปรากฏว่ามีเพียง 2 ด้านคือ ผู้นำกลุ่มใหญ่เกือบทั้งหมดเป็นทางด้านเศรษฐกิจกับด้านทำประโยชน์ให้กับผู้อื่น

ด้านเศรษฐกิจ

1. ขายผลผลิตได้ราคาต่ำ
2. ต้องการให้ประกันราคาและพยุงราคา หาดตลาดจำหน่ายสินค้า
3. ไม่มีเงินทุนในการประกอบอาชีพ
4. ให้กู้ยืมเงินทุนในการประกอบอาชีพ
5. ตกงาน ไม่มีงานทำ
6. ส่งเสริมอาชีพ ฝึกอาชีพให้ราษฎร หางานให้ทำ ฝึกอาชีพเสริม

7. ไม่มีที่ดินทำกิน
8. ออก น.ส.3/เอกสารสิทธิ์ในที่ดินราษฎร จัดหาที่ดินทำกิน
9. แล้งจัด
10. ป่วย/ยาปราบศัตรูพืชราคาแพง
11. การคมนาคมไม่สะดวก นำผลผลิตไปขายไม่สะดวก
12. ทำระบบเข้าหมู่บ้าน/เชื่อมโยงระหว่างหมู่บ้าน
13. ขาดแคลนพันธุ์พืช

ด้านทำประโยชน์ให้กับผู้อื่น

ในส่วนที่เป็นความเดือดร้อนและต้องการให้รัฐช่วยเหลือ คือ ต้องการให้รัฐช่วยเหลือแก้ปัญหาเสพติดและการพนัน

3.4 ช่องว่างระหว่างความคาดหวังและความเป็นจริง

จากความคาดหวังของเกษตรกรซึ่งสะท้อนจากการมองความสำเร็จของเกษตรกรผู้ประสบความสำเร็จ ความคิดเกี่ยวกับความสุขของเกษตรกรและครอบครัวเกษตรกร เมื่อนำไปเทียบกับผลการสำรวจในหมู่บ้าน เรื่องความเดือดร้อนของราษฎร และความต้องการให้รัฐบาลช่วยเหลือ จะทำให้เห็นช่องว่างระหว่างความคาดหวังและความเป็นจริง กล่าวคือ

ข้อมูลที่น่าเสนอสามารถชี้ชัดว่าเกิดช่องว่างระหว่างความคาดหวังกับความเป็นจริงทั้ง 4 ด้าน เกษตรกรให้ความสำคัญต่อความคาดหวังด้านเศรษฐกิจไว้มากมายตั้งแต่ปัจจัยการผลิต วิธีการผลิต การตลาด และสภาพแวดล้อมทางการผลิต แต่ในชีวิตจริงพบว่าความเดือดร้อนและความต้องการความช่วยเหลือก็เป็นด้านเศรษฐกิจเช่นเดียวกัน แสดงให้เห็นว่าช่องว่างสูงสุดอยู่ที่ด้านนี้

ช่องว่างประการที่สอง คือ ความคาดหวังด้านทำประโยชน์ให้กับผู้อื่นไว้สูง แต่ชีวิตจริงมีประเด็นเดียวที่ให้ความสนใจ คือ ต้องการให้รัฐช่วยเหลือแก้ปัญหาเสพติดและการพนัน ไม่มีประเด็นอื่นใดที่จะทำประโยชน์ให้กับผู้อื่นตามที่มีความคาดหวัง

ช่องว่างด้านคุณลักษณะและทักษะอาชีพ ได้กล่าวไว้ชัดเจนในความคาดหวัง แต่ความเดือดร้อนและความต้องการให้รัฐบาลช่วยเหลือไม่มีประเด็นเหล่านี้ปรากฏ อาจเป็นไปได้ว่าเกษตรกรให้ความสำคัญเรื่องเฉพาะหน้ามากกว่าระยะยาว เพราะฉะนั้นการทำให้เกษตรกรได้ตระหนักเรื่องคุณลักษณะและทักษะอาชีพจะเป็นประโยชน์แก่เกษตรกรในระยะยาว จะทำให้ความคาดหวังเป็นจริงและลดช่องว่างได้ในระยะยาว

4. คุณลักษณะและทักษะของเกษตรกรจังหวัดน่าน

ผู้วิจัยได้พยายามประมวลจากการค้นคว้าทางเอกสาร การสังเกตและจากการสัมภาษณ์ พูดคุยกับเกษตรกรในจังหวัดน่าน พอจะประมวลได้ดังนี้

4.1 มีลักษณะเหมือนคนไทยโดยทั่วไปที่มีลักษณะ “เป็นคนรักษาน้ำ” สังเกตโดยให้ดูจากการแต่งตัวด้วยเสื้อผ้าที่มีความพิถีพิถัน สวยงาม บ้านเรือนจะดูกว้างขวางใหญ่โต สามารถต้อนรับคนที่ไปเยี่ยมเยียนได้

4.2 เรื่องของการอาชีพที่ต้องหารายได้นั้น คนส่วนใหญ่จะต้องการทำอาชีพที่ได้เงินเร็ว เช่น ปลูกพริก ปลูกดอกหญ้า ปลูกใบหม่อน ซึ่งเห็นผลเร็ว แต่ถ้าต้องใช้เวลาานาน ๆ กว่าที่จะเห็นผล ก็อาจชะลอเวลาในการตัดสินใจที่จะเลือกประกอบอาชีพออกไปก่อน เช่น การปลูกไม้ยืนต้น เป็นต้น ซึ่งสะท้อนคุณลักษณะด้านความอดทนในการประกอบอาชีพ ซึ่งขัดกับความเชื่อทางศาสนาเรื่องทำบุญที่หวังผลไกลไปถึง “ชาติหน้า” นอกจากนี้ทางหอการค้าจังหวัดน่าน (2544 : 32) ยังได้ยืนยันถึงจุดอ่อนว่า “ประชากรค่อนข้างขาดความกระตือรือร้น หาแค่พอกิน ไม่หาเก็บ”

4.3 ในเรื่องความสามารถในการปรับเปลี่ยนแนวความคิด เพื่อให้สอดคล้องกันกับสิ่งใหม่ๆ ที่มาจากภายนอกนั้นยังค่อนข้างช้า เขาจะเป็นผู้รับฟัง รับรู้ข้อมูล แต่กว่าจะยอมรับได้ต้องใช้เวลาเพื่อให้เกิดความมั่นใจก่อน คนน่านจะไม่ค่อยชอบเสี่ยง ชีวิตของเขาจะรักสันโดษ สงบ ไม่ค่อยมีความทะเยอทะยานที่จะกระโดดก้าวไกล เพื่อไปสู่เป้าหมายที่ทำหาย แต่คนน่านพร้อมที่จะไปสู่เป้าหมายที่ดีกว่าซึ่งต้องค่อนข้างมั่นใจก่อนว่าจะไปถึงได้ การเปลี่ยนแปลงในเรื่องต่างๆ จึงเป็นไปอย่างค่อยเป็นค่อยไป สะท้อนคุณลักษณะที่มีความกระตือรือร้นน้อย (Passive Agent) และมีความกลัวที่จะเสี่ยงทำอะไรใหม่เพื่อชีวิตที่ดีกว่า

4.4 แรงงานของเกษตรกร ยังเป็นประเภทแรงงานที่แยกส่วนมากกว่าองค์รวมในอาชีพ สะท้อนความด้อยด้านทักษะการผลิตในระบบเศรษฐกิจแบบตลาด การเกษตรยังเป็นแบบดั้งเดิมถ่ายทอดกันมาจากบรรพบุรุษในหมู่บ้านและที่ทำกันมา มีการเผยแพร่วิชาการใหม่ๆ โดยมีวิทยากรเข้าไปชี้แนะบ้าง ก็สามารถรับไว้ได้โดยใช้เวลานานกว่าจะตัดสินใจที่จะเรียนรู้และรับไว้เพื่อพัฒนาตนเอง

4.5 เกษตรกรจังหวัดน่านยังขาดทักษะในด้านต่าง ๆ ได้แก่

- การขาดความรู้ความเข้าใจในเทคโนโลยีสมัยใหม่ สำหรับการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน และการปรับใช้ให้เข้ากับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีมาก่อน

- การขาดทักษะในด้านการจัดการและในเชิงธุรกิจ เช่น ผลิตอะไรเหมือนๆ กัน และจำนวนมากๆ ทำให้ตลาดไม่ได้ เป็นการลอกเลียนแบบในการประกอบอาชีพของเกษตรกร นอกจากนี้ขาดความสามารถในการใช้ประโยชน์จากเครือข่ายเพื่อช่วยเหลือกัน และกัน

จะมีแต่เพียงการสร้างความสัมพันธ์ใกล้ชิดภายในกลุ่มเท่านั้น

- การขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องเทคนิคของการเพาะปลูกที่สมบูรณ์ ซึ่งรวมถึงประโยชน์และโทษของเทคนิค เช่น การบำรุงดิน การใช้สารเคมีโดยลืมนำสิ่งถึงผลกระทบ จึงทำให้เกิดความเสียหาย เช่น ดินเสื่อม สิ่งแวดล้อมถูกทำลาย ปัญหาสุขภาพ เป็นต้น กรณีลืมนำสิ่งทองเป็นตัวอย่งที่ดีของการใช้เทคโนโลยีเพื่อเพิ่มผลผลิต แต่เพราะความไม่เข้าใจจึงเกิดปัญหาตามมาทำให้ผลผลิตเสียหาย สูญเสียตลาดและรายได้ของเกษตรกร

- การขาดทักษะในด้านการรวมกลุ่มและการใช้ประโยชน์เครือข่าย ทำให้เป็นอุปสรรคด้านการตลาด ไม่สามารถมีอำนาจต่อรองในการจำหน่ายสินค้าหรือการกำหนดราคาเองได้ จนต้องมีการเดินขบวนประท้วงให้รัฐบาลดูแลราคาผลผลิตทางการเกษตร เมื่อปลายปีพ.ศ. 2543

5. บทสรุปและข้อเสนอแนะ

5.1 สภาพทั่วไปทางเศรษฐกิจ

สภาพทั่วไปของจังหวัดน่านโดยที่ต้งจะต้องใช้เวลาในการเดินทางเข้าไปหรือออกไปติดต่อกับจังหวัดอื่น แม้จะมีสนามบินแต่คงไม่ใช่พาหนะสำหรับเกษตรกร ซึ่งเป็นประชากรกลุ่มใหญ่ของจังหวัด น่านไม่ได้เป็นจังหวัดปิด ได้มีการติดต่อกับส่วนอื่นๆ ของภาค ประเทศ และระหว่างประเทศ แต่จากสภาพความพร้อมของประชาชนมีจำกัดทำให้ความสัมพันธ์กับส่วนอื่นเกิดเป็นภาพทวิลักษณ์ (dualistic) ที่ชัดเจนหากพิจารณาผ่านตัวชี้วัดต่อไปนี้

5.1.1 ผลผลิตอันเป็นผลิตภัณฑ์ของจังหวัดซึ่งจัดทำโดยสำนักงานคณะกรรมการการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้จัดลำดับจังหวัดน่านเป็นลำดับที่ 59 ของประเทศ และเป็นลำดับที่ 15 จากจำนวน 17 จังหวัดของภาคเหนือ

เมื่อพิจารณาส่วนประกอบของผลิตภัณฑ์จังหวัดน่าน พบว่าสาขาการเกษตรมีมูลค่าร้อยละ 26.77 ของผลิตภัณฑ์จังหวัด รองลงมาคือ สาขาการค้าส่งและค้าปลีก คิดเป็นร้อยละ 20.84 อันดับสามคือสาขาบริการ คิดเป็นร้อยละ 19.55 ที่เหลืออีกร้อยละ 32.84 มาจากอีก 8 สาขา กิจกรรมทางเศรษฐกิจ ส่วนของสาขาการเกษตรนั้นพบว่ารายได้หลักของสาขานี้มาจากกสิกรรมถึงร้อยละ 75.91 ปศุสัตว์ร้อยละ 10.20 การแปรรูปสินค้าเกษตรอย่างง่าย ร้อยละ 9.07 สำหรับสาขาบริการทางการเกษตร ประมง และป่าไม้ มีมูลค่าคิดเป็นร้อยละ 2.66, 1.85, และ 0.29 ตามลำดับ ข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่ามูลค่าทางการเกษตรกับการค้าส่งและค้าปลีกนั้นใกล้เคียงกัน ในขณะที่ประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรม พิจารณาได้จากมูลค่าที่เกิดขึ้นในส่วนนี้ทำให้เห็นความเป็นทวิลักษณ์ด้านการจัดการธุรกิจ (Dualistic in Business) คือ ความสามารถของเกษตรกรและพ่อค้าในด้านธุรกิจแตกต่างกันมาก จึงทำให้เกษตรกรต้องเดือดร้อนในเรื่องราคาราคาผลผลิตตกต่ำ และเรียกร้อง

ให้รัฐบาลเข้าไปประกันราคาและพยุงราคาสินค้า จนกระทั่งมีการเดินขบวนประท้วงเรื่องราคาพืชผลในปลายปี พ.ศ. 2543

5.1.2 การค้าขายแดน จากการสัมภาษณ์ประธานหอการค้าจังหวัด สื่อมวลชน และผู้บริหารระดับจังหวัด มีความสนใจกับการค้าขายแดน รองผู้ว่าราชการจังหวัดน่าน (ปริญญา ปานทอง. สัมภาษณ์. 2544) ได้กล่าวโดยอ้างอิงผู้ว่าราชการจังหวัดน่านว่า มีนโยบายส่งเสริมพืช 5 ชนิด เพื่อการส่งออกคือ แมคคาเดเมีย กาแฟอาราบิก้า ปอสา งาดำ และถั่วทอง ขณะที่เกษตรกรซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ของจังหวัดไม่ได้สะท้อนความคิดเห็นเรื่องดังกล่าว ไม่ว่าจะมองผ่านความเดือดร้อน ความต้องการความช่วยเหลือจากรัฐบาล ความสุขส่วนตัวของเกษตรกรหรือของครอบครัว เกษตรกร ข้อมูลส่วนนี้แสดงให้เห็นช่องว่างของวิสัยทัศน์ ซึ่งเป็นทวิลักษณ์ด้านวิสัยทัศน์ (Dualistic in Vision) คือวิสัยทัศน์ของผู้กำหนดนโยบายกับผู้ปฏิบัติแตกต่างกันอย่างชัดเจน จะส่งผลต่อความพร้อมเมื่อมีการเร่งการค้าขายแดน ในลักษณะของการก้าวกระโดดและทำให้ความเป็นทวิลักษณ์ด้านธุรกิจรุนแรงขึ้น

5.1.3 คำขวัญของจังหวัดมีหลากหลายและมีการเปลี่ยนแปลง จนกระทั่งมีคำขวัญท้ายสุดซึ่งได้มาจากหน่วยงานราชการจังหวัดน่าน เมื่อพิจารณารายละเอียดในคำขวัญจะพบว่าประกอบด้วยส่วนที่เป็นเรื่องเศรษฐกิจกับวัฒนธรรม ในส่วนคำขวัญที่เป็นเรื่องเศรษฐกิจจะมีการเปลี่ยนแปลง เช่น มะไฟจีน ปลาปากนาย เป็นต้น สำหรับคำขวัญที่เป็นด้านวัฒนธรรม เช่น การแข่งเรือพระธาตุแช่แห้ง วัดภูมินทร์ เหล่านี้ไม่เปลี่ยนแปลง หากไปศึกษาข้อมูลที่ปรากฏอยู่ในสถานที่ดังกล่าวซึ่งเป็นแหล่งสะสมภูมิปัญญาท้องถิ่นมีมากมายหลายด้าน แต่สิ่งเหล่านั้นไม่ปรากฏในวิถีชีวิต โดยเฉพาะเมื่อสอบถามเกษตรกรเกี่ยวกับความคิด ความเชื่อที่เกี่ยวกับพิธีกรรมก่อนการเพาะปลูก การเพาะปลูก และการเก็บเกี่ยว ส่วนใหญ่ไม่มีความคิดเห็น มีบางท่านเคยทราบแต่ไม่ได้นำมาปฏิบัติ อันนำไปสู่ความเป็นทวิลักษณ์ทางเทคนิค (Dualistic in Technique) และนำไปสู่ปัญหาระยะยาว เช่น กรณีส้มสีทองได้เร่งรัดการใช้ปุ๋ยจนเกิดความเสียหาย

5.2 วิถีชีวิตของเกษตรกรจังหวัดน่าน

5.2.1 เกษตรกรจังหวัดน่านเหมือนกับเกษตรกรไทยโดยทั่วไปที่ถูกดึงให้มีความสัมพันธ์กับเศรษฐกิจแบบการค้า (Trade Economy) ขณะที่เกษตรกรยังติดอยู่กับการเกษตรเพื่อเลี้ยงชีพ (Self – Sufficient Economy) มีผลให้ต้องหันมาสนใจผลิตพืชเพื่อการค้าที่ต้องใช้เทคโนโลยี เงินทุน และการจัดการที่ตนเองไม่พร้อม และการติดต่อดังกล่าวได้นำเอาวัฒนธรรมเมืองเข้ามาในหมู่บ้านด้วย จึงทำให้เกษตรกรมีหนี้สินในการประกอบอาชีพ มีหนี้สินจากของใช้ในชีวิตประจำวัน นำไปสู่การบุกรุกป่า การใช้สารเคมีบนพื้นที่สูง การเดินทางไปหางานทำในเมืองใหญ่

เหล่านี้ล้วนมีผลให้มองว่าคุณลักษณะและทักษะของเกษตรกรยังมีไม่เพียงพอเมื่อพิจารณาจากฐานเศรษฐกิจแบบการค้า

5.2.2 การพิจารณากระบวนการผลิตโดยภาพรวม พบว่ามีช่องว่างระหว่างความคิดกับการปฏิบัติ โดยพิจารณาผ่านทัศนะของเกษตรกรที่มีต่อผู้ประสบความสำเร็จในอาชีพ ความคิดเห็นเกี่ยวกับความสุขของเกษตรกรและครอบครัวเกษตรกร พบว่าเกษตรกรมีทัศนะว่าก่อนการผลิตต้องหาความรู้ในเรื่องที่จะผลิต ต้องมีการคำนึงถึงปัจจัยในการผลิต เทคโนโลยีในการผลิต ตลาดสำหรับผลิตผล รวมทั้งมีจิตลักษณะที่ผูกพันกับศาสนาและชุมชน คุณเป็นกระบวนการที่มีความเป็นไปได้สูง แต่เมื่อสำนักงานสถิติจังหวัดไปตรวจสอบความเดือดร้อนและความต้องการความช่วยเหลือจากรัฐบาลพบว่าไม่ประสบความสำเร็จในอาชีพ แสดงให้เห็นว่าได้เกิดช่องว่างระหว่างความคิดและการปฏิบัติ เรื่องดังกล่าวคงเกี่ยวกับคุณลักษณะและทักษะของเกษตรกรที่มีความขัดแย้งในตัวเอง เข้าทำนอง “คิดได้แต่ยังทำไม่ได้” ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญที่ต้องแก้ไขในการที่จะก้าวไปสู่การพึ่งพาตนเองโดยต้อง “คิดได้และทำได้”

5.3 ปัญหาและข้อเสนอแนะจากผู้วิจัย

จากการประมวลผลข้อมูลทั้งหลายดังที่ได้กล่าวมาทั้งหมด สามารถสรุปปัญหาและข้อเสนอแนะต่างๆ ได้ ดังต่อไปนี้

5.3.1 การอาชีพ จะขอเสนอเป็น 3 ประเด็น ได้แก่ ด้านผลผลิต กระบวนการผลิต และการตลาด โดยขอยกตัวอย่างเป็นบางประเด็นเพื่อประกอบการพิจารณาในการให้ข้อเสนอแนะ

1) ด้านผลผลิต ถึงแม้ว่ารายได้ส่วนใหญ่ของจังหวัดน่านจะมาจากผลผลิตทางการเกษตร ซึ่งมีเนื้อที่เพาะปลูกทางเกษตรถึงร้อยละ 10.64 ของพื้นที่จังหวัด (สำนักงานเกษตรจังหวัดน่าน. 2542 อ้างใน สำนักงานพาณิชย์จังหวัดน่าน 2542 : 16) แต่ก็พบว่าความเดือดร้อนของประชาชนจังหวัดน่านอันดับแรกสุดใน 10 อันดับแรกคือ “ขายผลผลิตได้ราคาต่ำ จาก 511 หมู่บ้าน หรือร้อยละ 62.6” (สำนักงานสถิติจังหวัดน่าน. 2544 : 2) เกษตรกรยังคงถูกเอาเปรียบค่อนข้างมากและชัดเจน เช่น ในกรณีของการประมงและเพาะเลี้ยงปลาบ่อหรือปลาในกระชังที่กระทำเชิงธุรกิจโดยมีนักธุรกิจเป็นผู้ลงทุน เกษตรกรมีรายได้เพียงร้อยละ 20 เท่านั้น รายได้ยังไม่คุ้มกับแรงงานและเวลาที่ต้องลงทุนไปเป็นระยะเวลายาวนานหลายเดือน เกษตรกรหลายรายได้ให้ข้อรายงานตรงกันว่า **ราคาของผลิตผลมักขึ้นอยู่กับตลาดเป็นผู้กำหนด** แสดงว่า เกษตรกรยังขาดอำนาจการต่อรอง ประเด็นปัญหานี้เป็นเรื่องที่ทางการคงจะช่วยมองอยู่และหาทางออกให้แก่เกษตรกรได้ ส่วนภาคเอกชนก็น่าจะเข้ามามีส่วนช่วยเหลือได้และทำให้เกิดความเป็นธรรมมากขึ้นแก่เกษตรกร รวมทั้งการช่วยเหลือตัวเองโดยการรวมตัวเป็น “กลุ่มอาชีพ”

2) ด้านกระบวนการผลิต จากข้อมูลได้สะท้อนภาพปัญหาของกระบวนการผลิตหลายกรณี ดังเช่น **การเพาะปลูกพืช**โดยภาพรวมยังทำไปตามแบบอย่างที่เคยทำหรือได้รับคำแนะนำ หรือแม้แต่การแปรรูปผลิตภัณฑ์จากพืชผลการเกษตรก็มี**ลักษณะดั้งเดิม**เช่นเดียวกัน เห็นได้จากกระบวนการผลิตมะไฟจีนอบแห้งซึ่งเป็นผลผลิตอันเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งที่ขึ้นชื่อของจังหวัดน่าน ที่น่าจะส่งเสริมให้มีการผลิตในเชิงอุตสาหกรรมหรือใช้กระบวนการผลิตที่ทันสมัยได้ แม้กระทั่งชาใบหม่อนซึ่งกำลังเป็นที่เริ่มรู้จักและเริ่มนิยมกัน กระบวนการผลิตชาใบหม่อน**น่าจะได้รับการพัฒนาให้สามารถผลิตได้รวดเร็วและมีปริมาณมากขึ้นเพื่อที่จะสามารถขยายตลาดออกไปได้อย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น** ปัญหาด้านกระบวนการผลิตที่ดีขึ้นจึงเป็นสิ่งที่ต้องการการส่งเสริมและพัฒนาจากภาครัฐและเอกชนที่จะช่วยกันพิจารณาต่อไป โดยเฉพาะการเน้นสินค้าที่เป็นสัญลักษณ์ควรอนุรักษ์ให้มีความคงเป็นเอกลักษณ์ ส่วนสินค้าที่เหมือนกับที่อื่นก็ควรเน้นที่ความแตกต่างของตัวสินค้า (Product differentiation)

3) ด้านการตลาด ผลผลิตจากการเกษตรไม่ว่าในรูปแบบใดและจากกลุ่มอาชีพใดจำเป็นต้องมีตลาดรองรับในการจัดจำหน่าย เพื่อนำรายได้มาหมุนเวียนในการลงทุนประกอบอาชีพต่อไป จากรายงานความเดือนร้อน 10 อันดับแรกที่ประชาชนจังหวัดน่านได้รับอันดับสุดท้ายก็คือ **นำผลผลิตไปขายไม่สะดวก** จากจำนวน 61 หมู่บ้าน (หรือร้อยละ 7.5)” (สำนักงานสถิติจังหวัดน่าน. 2544 : 2) ตัวอย่างอื่น ๆ เช่น เกษตรกรชอบที่จะให้มีคนมารับซื้อถึงที่เห็นได้จากการมีการมารับซื้อชาใบหม่อนถึงที่ การมารับซื้อปลาถึงที่ ปัญหาที่ตามมาจึง**มีการกดราคา**หรือกำหนดราคาโดยผู้ที่มารับซื้อ แต่บางกรณีที่เกษตรกรสามารถรวมกลุ่มกันได้ เช่น ผู้เลี้ยงสุกรขุน จะสามารถมีอำนาจต่อรองราคา ในภาพรวม ๆ ด้านการตลาดยังไม่สู้กว้างขวางนัก **ค้าขายกันในแวดวงใกล้เคียง ขาดการจัดระบบที่ดี** จำเป็นต้องมีผู้ให้คำแนะนำแก่เกษตรกรอย่างทั่วถึงมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะความรู้เรื่องส่วนผสมของตลาด (Marketing – Mix) อันประกอบด้วย ตัวสินค้า (Product) ช่องทางการขายสินค้า (Place) การตั้งราคาสินค้า (Price) และการส่งเสริมการขาย (Promotion)

นอกจากนี้การเลือกชนิดของพืชผลในการผลิตก็เป็นส่วนสำคัญในการหาตลาดด้วย จากข้อเขียนของประธานหอการค้าจังหวัดน่าน ปีบริการ 2544 – 2545 กล่าวว่า “เกษตรกรส่วนใหญ่จังหวัดน่านทำไร่ข้าวโพด โดยถางป่า ทำไร่เลื่อนลอย เพื่อให้พอมีพอกิน แต่สิ่งแวดล้อมถูกทำลายควรหันไปปลูกไม้ยืนต้น ยางพารา โดยเฉพาะยางพาราเป็นผลิตภัณฑ์ส่งออกไปยังจีนตอนใต้ และต้นยางพาราจะใช้เป็นไม้ใช้สอย และวัตถุดิบสำหรับงานหัตถกรรมเฟอร์นิเจอร์” “นอกจากนี้ควรส่งเสริมให้ปลูกพืชเพิ่มรายได้ในป่าต้นน้ำ ป่าชุมชน เพื่อเป็นแหล่งอาหารจะช่วยลดค่าใช้จ่ายและเป็นแหล่งรายได้โดยไม่ต้องทำไร่ เป็นวัตถุดิบสำหรับส่งเสริมหัตถกรรม และเป็นแหล่งพืชสมุนไพร”

5.3.2 คุณลักษณะและทักษะของเกษตรกร

จากการประมวลความคิดเห็นของเกษตรกรที่มีต่อผู้ประสบความสำเร็จในอาชีพและจากการสรุปถึงคุณลักษณะและทักษะของเกษตรกรจังหวัดน่าน ดังที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น มีข้อเสนอแนะดังนี้

1) ส่งเสริมวิสัยทัศน์ (Vision) โดยการฝึกทักษะ ให้มองอะไรไกลๆ ด้วยการให้เห็นอะไรที่แปลกออกไป เพื่อเป็นการเพิ่มพูนประสบการณ์ และการยอมรับนวัตกรรมใหม่ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตในปัจจุบัน เพื่อนำมาปรับใช้กับวิถีชีวิตของตนเอง

2) จากการศึกษาความคิดเห็นของเกษตรกรที่มีต่อผู้ประสบความสำเร็จในอาชีพ พบว่าสิ่งที่เกษตรกรให้คุณค่าว่าเป็นความสำเร็จนั้น เป็นการสะท้อนให้เห็นเป้าหมายของชีวิตที่เขาอยากจะเป็น อยากจะมี เป็นเป้าหมายที่เป็นรูปธรรมที่สุด ที่เกษตรกรสามารถนำมาสร้างให้เป็นแรงจูงใจ ผลักดันให้เกิดพฤติกรรม หรือพัฒนาตนเองตามรูปแบบของผู้ที่ประสบความสำเร็จ ไม่ว่าจะเป็นคุณลักษณะที่ต้องขยันอดทน ใฝ่หาความรู้ และรู้จักแสวงหาข้อมูลหรือทักษะที่จำเป็นต้องมี เช่น ฝึกฝน เรียนรู้ให้เก่งในเรื่องนั้นๆ เป็นต้น เพื่อให้คิดทำงาน “ตามวัตถุประสงค์ แทนการทำงานตามใจ”

3) ทักษะอาชีพที่ต้องเพิ่มพูนความรู้ในด้านเทคโนโลยีใหม่ๆ เพื่อการผลิตที่รวดเร็วขึ้น และมีคุณภาพมากขึ้น ควรได้รับการส่งเสริมอย่างทั่วถึงให้แก่เกษตรกร เช่น เทคโนโลยีที่ใช้ในกระบวนการผลิต การจัดระบบงาน การตลาด ที่ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานและประสานความคิดโดยร่วมมือกับทุกฝ่าย เป็นต้น

5.3.3 ความเป็นเมื่อนาน ควรส่งเสริมด้วยการค้นหาจุดเด่นที่เป็นความได้เปรียบของเมื่อนาน เช่น

1) การเป็นเมืองแห่งศิลปวัฒนธรรมล้านนาที่มีคุณค่า มีประวัติอันยาวนาน ซึ่งมีค่าควรแก่การธำรงรักษาไว้ให้อนุชนรุ่นหลัง จึงมีความจำเป็นที่ควรจะต้องปรับปรุง อนุรักษ์ไว้ให้คงอยู่ เพื่อให้ยังคงสืบทอดอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนจังหวัดน่าน ที่มีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมอันเก่าแก่ของตน ซึ่งสามารถนำมาผนวกกับความเจริญภายนอกที่สามารถหลั่งไหลเข้ามาผสมผสาน และนำความเจริญในด้านเศรษฐกิจสู่ชาวจังหวัดน่านได้ สืบเนื่องจากเหตุผลดังกล่าว จึงสามารถส่งเสริมการท่องเที่ยวในลักษณะจำลองสังคมย้อนยุคได้ โดยให้ชาวเกษตรกรซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของจังหวัดได้ใช้จุดเด่นเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับอาชีพเกษตรของตนในด้านที่คงไว้ซึ่งความเป็นธรรมชาติ การรักษาความสมดุลของธรรมชาติ การหลีกเลี่ยงสารพิษ การใช้ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านผสมผสานกับเทคโนโลยีทางการเกษตรแผนใหม่ที่เน้นการเกษตรแบบยั่งยืนและแบบผสมผสาน เพื่อให้สามารถพึ่งพาตนเองได้และมีชีวิตที่สงบสุข ปลอดภัยอย่างต่อเนื่องยาวนาน

2) สินค้าแปรรูปการเกษตรที่มีเฉพาะที่เมื่องน่าน เช่น มะไฟจีนอบแห้ง หากได้มีการวิจัยตลาดอย่างจริงจัง เพื่อให้มีรูปแบบของตัวสินค้ามะไฟจีนที่หลากหลายทั้งรูปแบบ ขนาด รวมทั้งบรรจุภัณฑ์ที่ได้มาตรฐาน และมีการลงทุนช่วยเหลือสนับสนุนเกษตรกร ก็จะสามารถขยายตลาดได้ทั้งในประเทศและประเทศใกล้เคียงชายแดนซึ่งจะเป็นการช่วยเพิ่มรายได้ให้แก่เกษตรกรได้

3) การเป็นแหล่งต้นน้ำและมีสภาพธรรมชาติที่งดงามอยู่เป็นจำนวนมาก การคมนาคมก็สะดวก หากมีการส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างจริงจัง ก็จะเป็นช่องทางให้เศรษฐกิจภายในเมื่องน่านดีขึ้น เกษตรกรก็จะได้รับผลพวงจากอนิสงฆ์นี้ พี่ผลทางการเกษตรก็จะมี การขยายตลาดมากยิ่งขึ้น รวมทั้งอาชีพใหม่ ๆ เกี่ยวกับการท่องเที่ยวก็จะมีมากขึ้นด้วย และในอนาคต **น้ำจะเป็นทรัพยากรที่มีค่าโดยเฉพาะน้ำจืดเพื่อการบริโภคในชีวิตประจำวัน ซึ่งน้ำจะเป็น แหล่งที่มาของรายได้สำคัญของประชาชนในจังหวัด** ฉะนั้นจึงต้องส่งเสริมให้รักษาความเป็น แหล่งต้นน้ำไว้ให้ได้ โดยการปลูกป่า ป้องกันไฟไหม้ป่า ส่งเสริมพัฒนา “คน” ที่อยู่ต้นน้ำให้ตระหนัก ถึงความสำคัญและประโยชน์ข้างต้น

4) เขตแดนที่ติดกับประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ของจังหวัดน่านเป็นระยะทางยาวครอบคลุมเขตแดนด้านเหนือและด้านตะวันออก อันเป็นเส้นทางที่ สามารถเปิดประตูอินโดจีนไปยังเวียดนาม สปป.ลาว และจีน ทำให้น่านกำลังได้รับการส่งเสริมและ พัฒนาการท่องเที่ยว หากกระทำอย่างจริงจังจะทำให้เศรษฐกิจชายแดนของน่านคล่องตัวและดีขึ้น

5) จังหวัดควรส่งเสริมการตลาดโดยการ**จัดตลาดสินค้ากลาง** ตาม ฤดูกาลของผลผลิตโดยความร่วมมือจากหมู่บ้านต่าง ๆ

6) พัฒนาตลาดสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์โดยจัดกระบวนการ ผลิตเป็น 3 ระดับคือ

- ระดับผู้ผลิต ซึ่งแต่ละหมู่บ้านดำเนินการอยู่แล้ว แต่ขาดการควบคุมคุณภาพ การบรรจุ ภัณฑ์ และการตลาด ให้ทำหน้าที่ผลิตสิ่งที่ตนเองมีความชำนาญ เพื่อเป็นวัตถุดิบ
 - ระดับพัฒนา ทำหน้าที่ประดิษฐ์สินค้าจากวัตถุดิบและควบคุมคุณภาพ และบรรจุภัณฑ์ โดยเชื่อมโยงกับฝ่ายตลาด
 - ระดับส่งเสริมการตลาด ทำหน้าที่ทางด้านสร้างภาพลักษณ์สินค้าและหาตลาดตลอดจน ศึกษาความต้องการของลูกค้า โดยเชื่อมโยงกับธุรกิจค้าส่งและค้าปลีก เพื่อนำผลผลิตออกจำหน่าย
- อย่างไรก็ตามจากผลการศึกษาโดยรวมในครั้งนี้ ผู้วิจัยจะได้นำไปใช้เป็นฐานความรู้เพื่อ การศึกษาวิจัยในระยะที่ 2 ต่อไป

บรรณานุกรม

กรมปลัดสัตว์ กองแผนงาน ฝ่ายประมวลผลและสถิติ. (2542). **ข้อมูลจำนวนปลัดสัตว์ในประเทศไทย ปี 2542**. ถ่ายเอกสาร.

กุ่ม มงคลเกียรติชัย เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จันทนา ภาคบงกช และมนัส บุญประกอบ เป็นผู้สัมภาษณ์ที่ห้องประชุม ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร จังหวัดน่าน เมื่อ 10 กรกฎาคม 2544.

คำลอย มะโนชัย เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, อารงค์ อุดมไพจิตรกุล เป็นผู้สัมภาษณ์ที่ห้องประชุมธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรจังหวัดน่าน เมื่อ 10 กรกฎาคม 2544.

จังหวัดน่าน. (2544). <http://www.moi.go.th/province/226.htm>.

ชวน กันใจมา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ดุษฎี โยเหลา และ ลัดดาวัลย์ เกษมเนตร เป็นผู้สัมภาษณ์ที่ห้องประชุม ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรจังหวัดน่านเมื่อ 10 กรกฎาคม 2544. เชิดศักดิ์ คำศิลา เป็นผู้ให้ข้อมูลแก่ที่ประชุมเสนอร่างผลการวิจัย. ที่ห้องประชุมสำนักงานประกันสังคม จังหวัดน่าน เมื่อ 27 พฤศจิกายน 2544.

ปริญญ์ ปานทอง รองผู้ว่าราชการจังหวัดน่าน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรรณี บุญประกอบ และ อ้อมเดือน สดมณี เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่ห้องทำงานของรองผู้ว่าราชการจังหวัด จังหวัดน่าน เมื่อ 28 พฤศจิกายน 2544.

ทวีศักดิ์ เชาว์เกษม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, อารงค์ อุดมไพจิตรกุล เป็นผู้สัมภาษณ์ที่ศาลากลางจังหวัดน่าน เมื่อ 9 กรกฎาคม 2544.

เพียนแซ ลีวิศิษฎ์พัฒนา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, อารงค์ อุดมไพจิตรกุล เป็นผู้สัมภาษณ์ที่ศาลากลางจังหวัดน่าน เมื่อ 9 กรกฎาคม 2544.

มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์. (2542). **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ เล่มที่ 6**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิฯ

ราชบัณฑิตยสถาน. (2509). **อักษรานุกรมภูมิศาสตร์ไทย เล่ม 4**. พระนคร : ส่วนท้องถิ่น.

วิทยา ประทุมธารรัตน์. (2541). **76 จังหวัดในเมืองไทย**. นนทบุรี : ธาบรรพ์แก้ว.

วีระพล วงศ์เจริญ. (2543). **ผ้าลายน้ำไหล : ลายผ้าเอกลักษณ์ประจำจังหวัดน่าน**. ถ่ายเอกสาร.

วุฒิชัย วงษ์นาคเพ็ชร พาณิชย์จังหวัดน่าน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรรณี บุญประกอบ เป็นผู้สัมภาษณ์ที่โรงแรมเทวราช เมื่อ สิงหาคม 2544.

- วุฒิชัย วงษ์นาคเพ็ชร (2544). ยุทธศาสตร์การแก้ปัญหาเศรษฐกิจของจังหวัดน่านในมุมมอง
ของหอการค้าจังหวัดน่าน. ถ่ายเอกสาร.
- สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดน่าน. (2544). ข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของจังหวัดน่าน ประจำปี
2544. มปป.
- สำนักงานจังหวัดน่าน ฝ่ายนโยบายและแผน. (2545). แผนพัฒนาจังหวัดประจำปี 2545 จังหวัด
น่าน. ถ่ายเอกสาร.
- สำนักงานพาณิชย์จังหวัดน่าน. (2542). ข้อมูลการตลาดจังหวัดน่าน ประจำปี 2542. น่าน :
สำนักงานฯ
- สำนักงานสถิติจังหวัดน่าน (2543). ข้อมูลสถิติที่สำคัญจังหวัดน่าน พ.ศ. 2543.
<http://www.nso.go.th>
- (2543). รายงานการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับ การศึกษา การกีฬา
และการท่องเที่ยว พ.ศ. 2542 จังหวัดน่าน. ถ่ายเอกสาร
- (2544). สรุปผลเบื้องต้นสำรวจข้อมูลระดับหมู่บ้าน พ.ศ. 2544 : เรื่องความเดือดร้อน
ของราษฎรและความต้องการให้รัฐบาลช่วยเหลือ. ถ่ายเอกสาร.
- อรรถัย อาจอ่ำ และ กุศล สุนทรธาดา. (2541). จังหวัดน่าน : บนเส้นทางสู่การสร้างประชา
สังคมของไทย (Nan Province : On Its Path Towards Civil Society in Thailand).
นครปฐม : สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- หอการค้าจังหวัดน่าน. (2544). ยุทธศาสตร์การแก้ปัญหาเศรษฐกิจของจังหวัดน่าน ด้านการ
ค้าขายแดน การท่องเที่ยว และการเกษตร. ถ่ายเอกสาร.

ภาคผนวก

แนวการสัมภาษณ์เกษตรกร และ ข้าราชการ ของกลุ่มที่ 1

กระบวนการผลิต

1. ปลูกอะไร ปลูกมานานเท่าไร ก่อนหน้านี้เคยปลูกอะไร ทำไมจึงเปลี่ยน
2. พืชที่ปลูกขณะนี้ ตลาดต้องการมากน้อยเพียงไร ให้ผลดีหรือไม่ มีคู่แข่งหรือไม่ ตลาดจะกว้างขึ้นหรือไม่
3. การปลูกพืชชนิดนี้ ต้องเตรียมการอย่างไรบ้าง มีปัญหาและอุปสรรคบ้างหรือไม่ มีน้ำ มีแรงงาน มีปุ๋ย มีเมล็ดพันธ์ที่ดี พอเพียงหรือไม่
4. มีการบริการด้านการเกษตรในรูปใดบ้าง
5. ใช้เวลาเพาะปลูกนานเท่าไร จึงจะขายได้ มีวิธีขายอย่างไรบ้าง มีทางเลือกแค่ไหน การเพิ่มผลผลิตทำได้หรือไม่ อยากเปลี่ยนไปทำอย่างอื่นหรือไม่
6. พืชผลที่ผลิตได้ มีคุณภาพมากน้อยเพียงไร มีใครช่วยในเรื่องของการดูแลคุณภาพหรือไม่
7. ทางราชการมาช่วยในเรื่องของการส่งเสริมให้มีการปลูกพืชผลให้มีคุณภาพหรือไม่ นอกจากราชการแล้วมีใครมาช่วยเหลือเพิ่มอีกหรือไม่
8. คิดว่าเกษตรกรสามารถยึดอาชีพนี้ได้อีกนานไหม เพราะคิดว่าเกษตรกรควรได้รับความรู้หรือช่วยเหลืออย่างไร จึงจะทำให้ได้ผลิตผลจำนวนมากๆ และคุณภาพสูงๆ

การตลาด

1. พืชผลที่ผลิตได้ นำไปจำหน่ายที่ใดบ้าง และบรรจุหีบห่อในการจำหน่ายอย่างไร มีการตั้งซื้อสินค้าหรือไม่ และประชาสัมพันธ์อย่างไรบ้าง
2. พืชผลที่นำไปจำหน่าย ส่วนใหญ่จะเป็นประเภทใด และใครเป็นลูกค้าคนสำคัญ
3. เกษตรกรเองทราบความต้องการของลูกค้าหรือไม่ และส่วนใหญ่เป็นลูกค้าประเภทใด ให้ราคาดีหรือไม่
4. เกษตรกรมีความคิดเห็นอย่างไร ในการแปรรูปผลิตภัณฑ์เหล่านี้ เพื่อให้ได้ราคาดีขึ้น เป็นที่ต้องการของคนมากขึ้น เกษตรกรมีโอกาที่จะเพิ่มผลิตผลได้มากขึ้นด้วย
5. การกำหนดราคาสินค้า เกษตรกรมีอำนาจในการกำหนดราคาสินค้าเองหรือไม่ ใครเป็นผู้กำหนดราคาสินค้าบ้าง ราคาถูกกำหนดขึ้นลงโดยใคร อะไรเป็นตัวทำให้ราคาพืชผลต่ำลงหรือสูงขึ้น เกษตรกรเคยรวมตัวกันเพื่อกำหนดราคาสินค้าหรือไม่ คาดว่าใครจะช่วยให้ในการกำหนดราคาพืชผลให้มีราคาดี
6. มีตลาดใดบ้างที่รับซื้อผลิตผลของเมื่อนาน ใครเป็นผู้จัดการ วิธีการดำเนินทำอย่างไรบ้าง มีการเชิญชวนให้เกษตรกรเร่งสร้างผลผลิตเพื่อให้พอเพียงกับความต้องการของตลาดหรือไม่
7. ในเรื่องของการแปรรูปการเกษตรนั้นมีอะไรบ้าง มีตลาดรองรับหรือไม่

ช่องว่างระหว่างความเป็นจริงและที่ควรจะเป็น

1. การปลูกพืชผลนี้ ส่วนใหญ่ทำเพื่อเลี้ยงตัวเอง เพื่อขายหรือเพื่อเป็นรายได้ คิดว่าถ้าจะทำเต็มที่ จะมีความสามารถทำได้มากกว่าที่เป็นอยู่เท่าไร จะใช้วิธีการใด ที่จะทำได้ผลตามที่กล่าว
2. ในการปลูกพืชผลนี้ ส่วนใหญ่เกษตรกรใช้วิธีการแบบดั้งเดิมที่สืบทอดกันมา หรือใช้วิธีการใหม่ๆ ที่ทางการมาสอนไว้ ในความคิดเห็นของเกษตรกร คิดว่ามีแบบใดของเดิมดีกว่า มีแบบใดของใหม่ดีกว่า
3. รายได้ของเกษตรกรจังหวัดน่าน เมื่อเทียบกับจังหวัดใกล้เคียง คิดว่าสูงหรือต่ำกว่าจังหวัดใกล้เคียง คิดว่าเป็นผลมาจากเหตุใด
4. ความรู้สึกของเกษตรกรโดยทั่วไป ต้องการอยู่แบบใด พอกินพอใช้ หรือต้องการรายได้มากๆ เพื่อความมั่นคงในชีวิต
5. ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในจังหวัดน่าน คิดว่านำมาใช้ให้เกิดประโยชน์เต็มที่หรือยัง ยังมีทรัพยากรอื่นอีกหรือไม่
6. คนในจังหวัดน่าน คาดหวังว่าอนาคตของเมืองน่านควรจะเป็นอย่างไร ควรพัฒนาในด้านใดบ้าง โดยเฉพาะในเรื่องของการทำมาหากิน
7. จากความคิดดังกล่าว ท่านคิดว่าจะมีวิธีการอย่างไร ที่จะนำไปสู่เป้าหมายได้

แบบสัมภาษณ์ข้าราชการ (เพิ่มเติม)

บุคลิกลักษณะของเกษตรกรเมื่อนาน

1. เกษตรกรเมื่อนานส่วนใหญ่ทำการเกษตรโดยใช้วิธีการแบบถ่ายทอดกันมา หรือแบบสมัยใหม่
2. การเปิดรับข้อแนะนำจากผู้ที่มีความรู้ด้านการเกษตรมีมากน้อยเพียงไร เกษตรกรนำความรู้ที่ได้ไปใช้ในงานของตนมากน้อยเพียงไร
3. เกษตรกรชอบทำตามๆ กัน โดยเรียนรู้จากเพื่อนชาวเกษตรกร หรือชอบเรียนโดยตรงจากวิทยากรของทางราชการ

กระบวนการผลิต

4. ทางราชการได้ให้คำแนะนำเกี่ยวกับความต้องการของตลาดเกษตรกรบ้างหรือไม่ ให้โดยวิธีใด
5. มีผู้ใดช่วยตรวจสอบคุณภาพของสินค้าสู่ตลาดผู้บริโภคหรือไม่
6. ทางราชการเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการผลิตอย่างไรบ้าง

การตลาด

7. ทางราชการหาตลาดให้เกษตรกรหรือไม่ มีการพ่วงราคาสินค้าตัวใดบ้าง เข้าไปมีบทบาทอย่างไรบ้างในกระบวนการตลาด
8. อนาคตของตลาดเมื่อนานจะเป็นอย่างไรบ้าง ทางราชการมีส่วนผลักดันสนับสนุนอย่างไรบ้าง

การพัฒนาบุคคล

9. จะต้องเร่งพัฒนาคนเมื่อนานในคุณสมบัติข้อใดบ้าง

การอาชีพ

10. จะส่งเสริมการอาชีพใดดีจึงจะเหมาะกับคนเมื่อนาน และสภาวะแวดล้อมของจังหวัดน่าน

แบบสัมภาษณ์เกษตรกรที่ประสบความสำเร็จ (เพิ่มเติม)

1. ความสำเร็จที่ได้รับคิดว่า เป็นผลมาจากสิ่งใดบ้าง
 - นิสัยส่วนตัว
 - วิธีการทำงาน
 - ได้รับความช่วยเหลือจากใคร
 - โชคช่วย/จังหวะดี อย่างไร
 - ฯลฯ
2. คิดว่าคนที่ยังไม่ประสบความสำเร็จนั้น เนื่องจากเหตุใดบ้าง
 - นิสัยส่วนตัว
 - ทุนทรัพย์
 - ขาดความช่วยเหลือ
 - โชคไม่ดี/มีภัยพิบัติ
 - ฯลฯ
3. ข้อเสนอแนะสำหรับเกษตรกรโดยทั่วไป
4. ข้อเสนอแนะสำหรับหน่วยงานราชการที่ให้การสนับสนุน
5. ข้อเสนอแนะอื่น ๆ

ผู้รายงาน

1. รศ.ดร.ฉำระ อุดมไพจิตรกุล
2. ดร.มนัส บุญประกอบ
3. ดร.พรรณี บุญประกอบ

การเก็บข้อมูลครั้งที่ 3 (กลุ่มที่ 1)

กลุ่มเป้าหมาย

1. เจ้าอาวาสวัด กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน (เพื่อสอบถามในเรื่องของ คำพังเพย วิถีชีวิต ภูมิปัญญาชาวบ้าน)
2. ผู้นำวังมัจฉา (กลุ่มอนุรักษ์)
(เพื่อสอบถามที่มา วิธีคิด วิธีการถ่ายทอด การขยายผล การประชาสัมพันธ์)
3. ประธานหอการค้าจังหวัดน่าน
(เพื่อสอบถามวิธีการดึงประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม การประชาสัมพันธ์)
4. เกษตรกร (พืชผล) กลุ่มเดียวกับของคู่มือเล่ม 3 (ถ้าเขาจะพึ่งพาตนเองเขาจะอย่างไร ถ้าต้องการความช่วยเหลือ เขาจะอย่างไร)
5. เกษตรกร (ประมง)
(การประกอบอาชีพพื้นบ้าน และเชิงธุรกิจ)

Concept ที่ต้องการข้อมูลเพิ่มเติม

1. การประมง
 - 1.1 เชิงธุรกิจ มีการลงทุนทำกิจการ ความเป็นไปได้ในการทำธุรกิจ
 - 1.2 ประมงพื้นบ้าน มีการทำกันมากน้อยเพียงใด
2. วิธีการถ่ายทอดการเรียนรู้
เป็นทางการและไม่เป็นทางการ และที่เกษตรกรชอบ
3. ตลาดยาง
ศึกษาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับธรรมชาติของยางที่จะปลูก (น้ำยางจะข้นกว่า ตัดกลางวันได้) และโอกาสของการขยายตลาดยาง
4. การค้าขายแดน
เพิ่มเติมรายละเอียดให้ชัดเจนในเรื่อง เส้นทางและความเป็นไปได้ในการเปิดตลาดที่ช่วยกัน

แบบสอบถาม (กลุ่ม 1)
(กลุ่มประมง)

1. การประมงพื้นบ้าน (ธรรมชาติ)

มีรายได้มากน้อยเพียงไร สถานที่ทำประมง รวมตัวเป็นกลุ่มหรือทำตามลำพัง มีใครช่วยเหลือเกี่ยวกับอาชีพหรือไม่ ช่วยเหลืออย่างไร

.....

.....

.....

.....

2. การประมงเชิงธุรกิจ

มีลักษณะอย่างไร รายได้ สถานที่ การรวมกลุ่ม ความก้าวหน้า

.....

.....

.....

.....

3. การเพาะพันธุ์ปลา

มีการเพาะพันธุ์ปลาขายที่ใดบ้าง เหตุผลของการทำอาชีพนี้ ความก้าวหน้า ความช่วยเหลือที่ได้รับ ตลาดสำหรับอาชีพนี้

.....

.....

.....

.....

4. วังมัจฉา

มีกี่แห่ง ที่มาของวังมัจฉา (เพื่อนำสะอาด, เพื่อการท่องเที่ยว, ฯลฯ) การประชาสัมพันธ์ การขยายผลไปสู่ที่อื่น ความคิดเห็นต่อวังมัจฉา

.....

.....

.....

.....

แบบสอบถาม (กลุ่ม 1)

(กลุ่มพืชผล)

1. อาชีพที่เขาทำอยู่ เขาสามารถพึ่งตนเองได้หรือไม่ ถ้าเขาจะต้องพึ่งตนเอง เขาต้องทำอะไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2. ถ้าเขาต้องการความช่วยเหลือในเรื่องอื่น ๆ (ชีวิตความเป็นอยู่ อาชีพ ฯลฯ) เขาจะไปถามใคร หรือไปขอความช่วยเหลือจากใคร อย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3. การปลูกพืชผลหรือการดำรงชีวิตในปัจจุบัน มีการนำเอาความรู้ดั้งเดิมจากปู่ย่าตายายที่สอนมาใช้ในปัจจุบันหรือไม่ กรุณาเล่าให้ฟังด้วย

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

แบบสัมภาษณ์เจาะลึกผู้นำกลุ่มเกษตรกร

วัน, เวลา ที่สัมภาษณ์.....

ชื่อกลุ่ม.....

อำเภอ.....ตำบล.....

ชื่อผลิตภัณฑ์.....ชื่อผู้สัมภาษณ์.....

แนวคำถาม

1. ลักษณะและการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติของชุมชนและของกลุ่ม

A : ท่านเกิดที่ชุมชนนี้ใช่หรือไม่

สมัยที่เป็นเด็กชุมชนมีสภาพธรรมชาติ

(ป่า แหล่งน้ำ ฝน ดิน อากาศ) เป็นอย่างไร.....

เทียบกับปัจจุบันนี้เป็นอย่างไร

เริ่มเปลี่ยนมาก ๆ ตั้งแต่เมื่อใด

เพราะอะไร.....

B : ที่นี้เคยมีนิทาน เรื่องเล่า ความเชื่ออะไร

ที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติบ้างไหม

เรื่องเป็นอย่างไร

ได้ยินกันมานานเท่าใดแล้ว.....

C: ลองนึกถึงภาพของหมู่บ้านสมัยยังเด็ก

ว่ามีอะไรอยู่ตรงไหน (ตลาด แหล่งน้ำ

ถนน วัด โรงเรียน สหกรณ์)

ปัจจุบันเปลี่ยนไปมากไหม

เริ่มเปลี่ยนมาก ๆ ตั้งแต่เมื่อไร

เพราะเหตุใด

ใครมีบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลง.....

D: ในหมู่บ้านมีการรวมกลุ่มกันกี่กลุ่ม

การรวมกลุ่มครั้งแรกเกิดขึ้นเมื่อไร

ที่ไหน

และอย่างไร

ปัจจุบันในกลุ่มเหลืออยู่กี่กลุ่ม

กลุ่มที่ล้มไปเพราะสาเหตุใด

ที่ตั้งของกลุ่มอยู่ที่ไหน

การเลือกสถานที่เลือกอย่างไร.....

2. การทำมาหากิน การผลิต การบริโภค การตลาด การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

- A : คนส่วนใหญ่ในกลุ่มทำอาชีพหลักอะไร
- ทำงานได้ตลอดปีหรือไม่
- เวลาทำงานใช้วัตถุดิบอะไรบ้าง
- มีวิธีเลือกอย่างไร
- ได้วัตถุดิบมาจากไหน
- เพียงพอกับความต้องการหรือไม่
- ต้นทุนของการผลิตมีอะไรบ้าง
- ได้มาจากไหน
- อย่างไร
- มีการนำวิธีการผลิตแบบดั้งเดิมมาใช้หรือไม่.....
- B : คนที่ทำงานอาชีพนี้ ต้องเป็นคนแบบไหน
- ทำไม
- ต้องสอนอะไรบ้าง
- วิธีการสอนทำกันอย่างไร.....
- C : เครื่องไม้เครื่องมือ ที่ใช้ในการทำงานมีอะไรบ้าง
-
- ใช้ทำประโยชน์อะไร
- เครื่องมือที่ใช้กันตั้งแต่สมัยปู่ย่าตายาย มีบ้างไหม
- ลักษณะเป็นอย่างไร
- ปัจจุบันยังใช้อยู่หรือไม่
- เพราะอะไร.....
- D : ผลผลิตที่ได้มีอะไรบ้าง
- มีผลผลิตปีละกี่ครั้ง
- เมื่อไรบ้าง
- ผลผลิตนำไปบริโภคเท่าใด
- นำไปขายเท่าใด
- ขายที่ไหน

- วิธีการหาลูกค้าทำอย่างไร
- ปัญหาที่พบมีอะไรบ้าง
- และแก้ปัญหายังไง
- ถ้าขายไม่หมดทำอย่างไร
- ผลผลิตของกลุ่มในอดีต – ปัจจุบัน เป็นอย่างไร
- เปรียบเทียบทั้งปริมาณและคุณภาพ
- E: การทำมาหากินพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น อะไรบ้าง
- อย่างไร
- มีวิธีการทดแทนอย่างไร.....
- F: มีความเชื่อ หรือประเพณีที่เกี่ยวข้องกับ
- การทำมาหากินอะไรบ้างไหม
- มีมาตั้งแต่เมื่อไร
- มีผลต่อคนรุ่นหลัง ๆ อย่างไร.....
- G: การทำมาหากิน เคยประสบปัญหาอะไรบ้าง
- เกิดกับใคร
- เกิดที่ไหน
- เกิดอย่างไร
- การแก้ปัญหาทำอย่างไร
- รู้สึกอย่างไรกับปัญหา.....
- H: อาชีพเสริมของคนในกลุ่มมีอะไรบ้าง
- ทำเมื่อไร
- มีการผลิต
- ผลผลิตอย่างไร.....

3. ผู้นำและการรวมกลุ่มเกษตรกร

- A: ใครคือผู้นำกลุ่ม (ตั้งแต่เริ่มรวมกลุ่ม จนถึงปัจจุบัน)
- ลักษณะเด่นของผู้นำคืออะไร
- (เป็นคนอย่างไร การพูดจา
- การคิด การแก้ปัญหา)
- B: จำนวนสมาชิกในกลุ่มมีกี่คน (รวมกลุ่มครั้งแรกมีสมาชิกกี่คน
- และปัจจุบันมีสมาชิกกี่คน)
- C: ปัจจัยสำคัญของการรวมกลุ่ม (ทำไมสมาชิก

- จึงมารวมกลุ่มกัน และรวมกันตั้งแต่เมื่อไร
- มีการถอนตัวหรือไม่
- เพราะอะไร มีปัญหา
- อุปสรรคอะไร
- แก้ไขอย่างไร.....
- D: วิธีการรวมกลุ่มว่าทำไมจึงตัดสินใจตั้งกลุ่มนี้ขึ้น
- ผู้นำกลุ่มที่เป็นทางการ และไม่เป็นทางการ มีใครบ้าง.....
- เคยพาไปดูงานที่อื่น.....
- หรือหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนที่มีความเชี่ยวชาญทาง
- การเกษตรมาให้ความรู้กับเกษตรกร.....
- E: หลังจัดตั้งกลุ่มเรียบร้อยแล้วสมาชิกในกลุ่ม
- มีปฏิสัมพันธ์ภายในกลุ่มอย่างไร.....
- และผู้นำกลุ่มมีบทบาทในการสร้าง
- ความสัมพันธ์เหล่านี้ได้อย่างไร.....
- F: ระบบการจัดการภายในกลุ่มเป็นอย่างไร
- ใครทำหน้าที่อะไรบ้าง
- เงินทุน เามาจากไหน
- สมาชิกช่วยกันอย่างไร
- สถานที่ดำเนินการใช้ที่ไหน
- ระบบการผลิตเป็นอย่างไรบ้าง
- ส่วนใหญ่ต้องพึ่งทรัพยากรจากแหล่งไหน
- ภายในหมู่บ้านหรือภายนอกหมู่บ้าน.....
- และผู้นำกลุ่มมีบทบาทต่อระบบการจัดการภายในอย่างไร.....
-
- G: ผู้นำมีบทบาทในการนำระบบการผลิต
- แบบดั้งเดิมมาเผยแพร่แก่สมาชิกในกลุ่มอย่างไรบ้าง.....
-
- H: ในกลุ่มมีการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรหรือไม่
- นำวัตถุดิบเพื่อใช้ในการแปรรูปมาจากที่ไหน

ผู้นำมีบทบาทในการชี้แนะ หรือให้ความรู้ด้านเทคนิค

วิทยาการ หรือใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านมาสอนให้

แก่สมาชิกในกลุ่มทราบเกี่ยวกับกระบวนการใน

การแปรรูป ผลผลิตอย่างไร.....

I: ผู้นำมีบทบาทในการจัดการด้านการตลาดใน

การขายสินค้าของสมาชิกอย่างไรบ้าง

มีระบบการสร้างเครือข่ายในการขายสินค้าของตนบ้างหรือไม่

ทำอย่างไร

มีการติดต่อกับบริษัทห้างร้านใหญ่ ๆ

เพื่อเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันในการขายสินค้าหรือไม่

อย่างไร.....

J: ผู้นำกลุ่มมีการจัดการกับผลกำไรที่ได้จากการ

ขายสินค้าคือให้แก่สมาชิกกันอย่างไร

มีการแบ่งผลกำไรกันอย่างไร

และมีการปันผลกำไรส่วนหนึ่งเพื่อพัฒนาชุมชน

ธุรกิจชุมชน และสมาชิกที่ต้องการความช่วยเหลือหรือไม่

อย่างไร.....

K: เพื่อให้ชุมชนมีเป้าหมาย และทิศทางเดียวกัน

ผู้นำมีบทบาทในการถ่ายทอดความรู้และทักษะ

ในการทำงานให้กับสมาชิกเพื่อปรับเปลี่ยนวิธีคิด

ในการทำงานบ้างหรือไม่

ถ้าจะพัฒนาทักษะในการทำงานให้แก่คนในชุมชน

หรือสมาชิกในกลุ่มควรจะพัฒนาทักษะ

การทำงานในด้านใด.....

และจะเรียนรู้เกี่ยวกับทักษะเหล่านี้ได้อย่างไร

ในการที่จะพัฒนาทักษะเหล่านี้

ผู้นำควรจะมีบทบาทอย่างไร

ควรจะให้หน่วยงานราชการใดเข้ามาช่วยเหลือหรือไม่

เช่น ให้โรงเรียนจัดการฝึกอบรมในเรื่องเหล่านี้

เพื่อพัฒนาทักษะการทำงานของคนในชุมชน

หรือชาวบ้าน/สมาชิก ต้องการที่จะพัฒนาทักษะ

การทำงานด้วยตนเอง เป็นต้น

ถ้าในกรณีที่ชาวบ้าน/สมาชิกต้องการที่จะ

พัฒนาทักษะการทำงานด้วยตนเอง

ชาวบ้านมีกระบวนการในการพัฒนา

ทักษะการทำงานอย่างไร เช่น ได้รับการ

ถ่ายทอดความรู้จากคนเฒ่าคนแก่ เป็นต้น.....

L: เพื่อให้เป้าหมายของชุมชนบรรลุผลสำเร็จ

ผู้นำกลุ่มน่าจะมีคุณลักษณะอย่างไรถึงจะทำ

ให้สมาชิกในกลุ่มยอมรับและสามารถดำเนิน

การให้บรรลุเป้าหมายของกลุ่มได้.....

M: สมาชิกมีส่วนร่วมกับกลุ่มอย่างไร

สมาชิกส่วนใหญ่มีความรู้สึกอย่างไรกับกลุ่ม.....